

Валентина Ангелковска

Жаклина Ристовска

ИСТОРИЈА И ДРУШТВО
ЗА V РАЗРЕД
ДЕВЕТОГОДИШЊЕГ ОСНОВНОГ
ОБРАЗОВАЊА
МАТЕРИЈАЛИ ЗА УЧЕЊЕ

Истражива ћеш и научи ћеш:

ЕТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ

- Лагање и клевета.
- Уцењивање и подмићивање.
- Неправда.
- Поштење, правдољубивост и праведност.
- Нанета неправда.

СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

- Социјализација.
- Друштвене/социјалне норме.
- Личност.
- Фактори социјализације.

ПРИПАДНОСТ РАЗЛИЧИТИМ ГРУПАМА

- Друштвена/социјална група и идентитет.
- Национална/државна припадност, етничка припадност.
- Грађани.

ЉУДСКА ПРАВА

- Основна људска права.
- Универзална декларација о људским правима.
- Основни принципи људских права (универзалност, неотуђивост, једнакост и недискриминација).
- Дискриминација базирана на разликама међу људима.
- Права жене (Роза Луксембург).
- Једнакост и недискриминација (Мартин Лутер Кинг).

ПРАВА ДЕТЕТА

- Конвенција о правима детета (права преживљавања, права развоја, заштитна права, права учешћа).
- Права детета у односу на људска права.
- Права са одговорностима.
- Повреда дечјих и људских права.

ТЕМА 1

ПОЈЕДИНАЦ И ДРУШТВО

Учењем и истраживањем садржаја прве теме оспособићеш се:

- да разликујеш лоше поступке, неправде и лажи насупрот моралног/доброг понашања;
- да идентификујеш факторе социјализације и да објашњаваш како они утичу на формирање личности;
- да разликујеш међуетничку и државну/националну припадност и објашњаваш како припадност ових и других друштвених група одређује идентитет сваког појединца;
- објашњаваш основне принципе људских права;
- повезујеш права са одговорностима и препознајеш ситуације повреде права детета у свакодневном животу.

Учењем и истраживањем ових садржаја развија ћеш:

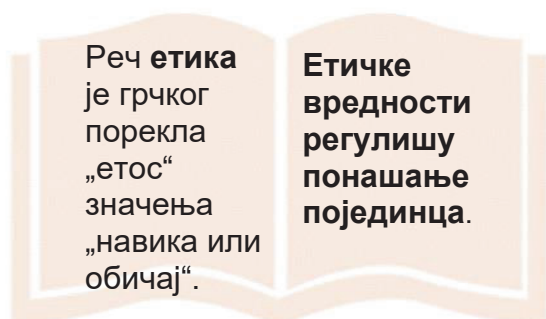
- позитиван однос ка националној/државној припадности;
- критички однос ка неједнакости, дискриминацији и расизму;
- свесност о потреби поштовања права детета.

Активирај своје предзнање

- Колико добрих дела си направио данас и која су то?
- Какве корисне активности планираш у будућности?

Даћете примере етичких вредности и неетичног понашања.

Које етичке вредности имате?

ЕТИЧКЕ
ВРЕДНОСТИ

Одговорност, искреност,
лојалност, поштовање

Искреност,
правдољубље,
праведност

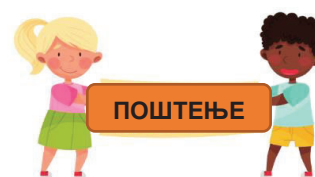
Етичке вредности стичу се током индивидуалног развоја сваког човека са искуством у породичном, социјалном и школском окружењу, па чак и путем медија. Постоје многе етичке вредности, као што су: поштење, истинитост, правда, одговорност, искреност, лојалност, правда, слобода, поштовање и друге. За особу се каже да се понаша **етички** када примењује ове врсте етичких вредности у свом свакодневном понашању.

Ако особа лаже, уцењује, подмићује, клевета и неправедна је, онда се понаша неетички. Неетичко понашање је лагање, уцена, подмићивање, клевета и неправда.

Сваки човек треба формирати своју процену о томе шта је правилно или погрешно, шта је друштвено прихватљиво и шта није и како то може нашкодити личности.

Буди праведан, чини добра дела!

Рад у малим групама

Према овом тексту креирајте драмску игру и дискутирајте о **поштењу или не**. Који ученици су поштени, а који нису према њиховим поступцима? Довршите крај текста према вашој замисли.

Ученици су се припремали за велики одмор. Лана је оставила новац за доручак на клупи. Виктор је видео новац и узео га без оклевања. Саво је то видео и рекао Виктору да је новац Ланин и да ће га она тражити. Виктор није ништа одговорио и истрчао је из учионице. У међувремену, Лана се вратила у учионицу тражећи свој новац, али новац је био код Виктора. Лана је била узнемирена и плакала те је учитељици објаснила целу ситуацију, а онда је Виктор одједном викнуо: „Видео сам Саву како узима новац“. Саво је прекорно погледао Виктора, али није проговорио ни речи

**Лагање,
клевета**

Активирај своје предзнање

- Како се осећате када сазнате да вас пријатељ лаже?
- Како разумете народну пословицу: „**Лажи имају кратке ноге**“?

Навешћете примере неетичког понашања као што су лагање и клевета.

Научник Купфер је рекао:
„**Човек лаже када каже нешто за шта зна да није истина, са намером да натера другу особу да верује да је та изјава истинита.**“

Највећи разлог зашто људи губе поверење је **лагање**.

Који су разлози за лаж међу људима?

- Најчешће је жеља да се избегне свађа.
- Када желе да изгледају занимљиво.
- Ниско самопоуздање.
- **Наведи и друге разлоге за лаж из твог искуства.**

Не верујем да је тачно оно што сам прочитао у порукама. Да ли Весна **лаже** или не?

Мислим да она **клевета** Мериту. Проверићу шта је истина?

Лаж може уништити пријатељство. Она **увек** налази начине да изађе, да се врати и на крају се увек открије. Најгоре лажи су оне које кажемо сами себи. **Клеветање** је једна врста лажи. Када неко набеди некога за нешто што није истина значи да га клевета.

- **Испричај један твој догађај када си био клеветан.** (на пример: једно дете говори о другом детету да је украдо нешто из самопослуге и поред тога што то није урадио с циљем да му наштети угледу).

Када неко лаже, његово лице садржи две поруке – ону коју жели да представи и ону коју жели да сакрије. Посебно данас, технологија и социјалне мреже отварају нова врата том старом конфликту између **лажи** и **истине**. У том смислу, важно је да свесно и пажљиво изаберемо коме и шта верујемо.

Размисли и одговори

1. Наброј неколико примера о лажи из твог свакодневног живота?
2. Како си се осећао/осећала ако те је неко некада наклеветао?

Навешћете примере неетичког понашања као што су уцена и подмићивање.

Активирај своје предзнање

Ако ти неко прети, како ћеш реаговати?
Шта ћеш урадити ако те пријатељ нечим подмити, да би му помогао у решавању теста са задацима?

Није лепо
уцењивати!

Никад никога
не уцењуј!

Покушајте да
не
подмићујете!

Размисли
зашто?

Уцењивање,
подмићивање

Подмићивање је када желиш да постигнеш неки циљ без труда и властитих квалитета. Пример: једно дете не **даје** новац другоме како би сакрио да му је уништио уџбеник. **Уцењивање** је најчешће изнуђивање нечег уз помоћ претње. Пример: једно дете **тражи** новац другоме како не би казао својим саученицима да му је уништио уџбеник. Подмићивање и уцењивање су негативне етичке вредности.

Анета каже да ће ми дати два сендвича ако не кажем учитељици да нема домаћи задатак из математике за целу недељу.

Шта да радим, прихватим уцене од Анете? Или је најбоље да ја учитељици кажем истину, а Анета нека напише пропуштени домаћи задатак. Пријатељи, шта мислите? Шта бисте ми саветовали?

Размисли и одговори

1. Одреди ко је од ученика показао негативне етичке вредности подмићивања или уцене? Шта би урадио да се теби то исто десило?

а) Зерина и Сузана креирају заједно пројекат о другарству. Али док су радиле, Сузана се разболела и није ништа могла да помогне. Зерина је сама урадила, али је рекла да су заједно радиле. Следећи пројекат из природних наука је требало да заједно раде, али Зерина није могла. Сузана га је урадила и рекла јој да ако жели да каже да су га заједно урадиле, мора јој купити три сладоледа.

б) Миле је видео да је Саво украо двадесет дрвених бојица од Јане. Саво се много уплашио и одлучио да Милету да пола украђених бојица и да не говори ништа.

2. Опиши ситуацију која ти се десила или си био/била присутан/присутна уцењивању или подмићивању.

Неправда

Активирај своје предзнање

- Како би поступио ако видиш да је некеме нанета неправда?
- Шта би урадио да ти је учињена неправда?
- Разговарајте са својим друговима из разреда о неправди које сте доживели у школи или негде другде.

Наводиш примере неетичког понашања као неправде.

Погледајте слике и објасните ком детету је учињена неправда!

Погледајте слике и објасните о ком детету се ради. Наведите аргументе којима ћете осудити неправду учињену деци.

Ако се у школи догоди неправда, треба да напишете протестно писмо или жалбу председнику заједнице, председнику ђачке заједнице, студентском омбудсману, одељењском старешини, стручној служби или директору.

До председника одељењске заједнице и председника школске заједнице

Жалба

од Мите Павловског Va разред

1. Требало би укратко, јасно и са доказима описати ситуацију у којој вам је учињена неправда.
2. Да даш аргументе зашто је то неправда.
3. Да потражиш предузимање мера, казни и сл.

Рад у малим групама

Дискутујте и донесите закључке о:

1. Шта је неправда?
2. Које се треба обратити када се деси неправда у школи?
3. Како можеш бити заштићен?

Активирајте своје предзнање

- Зашто сваки човек треба да буде поштен, правдољубив и праведан?
- Које су етичке вредности супротне од поштења, правдољубивости и правде?

Поштење, истинољубивост и праведност су најпожељније етичке вредности, како према себи тако и према другима, и према целом друштву.

Увек говори истину, труди се да у свему будеш поштен.

**Размисли
зашто?**

Објашњаваћеш потребу за поштовањем етичке вредности поштење.

**Поштење,
правдољубивост,
праведност**

Поштење је када се поштени човек брине да поступа добро и да у сваком моменту пази на своје моралне обавезе, обавља и не избегава их. Човек који воли истину и бори се за њу то је **правдољубив** човек. **Праведност** је када поступаш исто са свима, никога не подцењујеш, увек си фер са другима. Све ове етичке вредности треба да се развијају и примењују у свакодневном животу за грађење односа међусобног поверења како код деце тако и код одраслих.

Пројектни задатак

Уз помоћ наставника припремите упитник с којим ћете анкетирати ученике свих одељења петог разреда о присуству лагања, уцењивања, подмићивања, клевете и неправде међу ученицима.

Примери питања: Да ли си слагао/ла саученике више од 10 пута током прошле године? Да ли су те слагали саученици више од 10 пута током прошле године? Да ли си током ове године био/ла уцењен/а од саученика о нечему?

Добијене резултате представите у табелу и одредите колико ученика је било поштено, правдољубиво и праведно. Од укупног броја ученика петог разреда извадите број ученика са неетичким вредностима.

Табелу са закључком која описује стање у школи објавите на огласној табли школе.

Нанета
неправда

Навешћете аргументе који осуђују нанету неправду.

Марко је председник школске заједнице. Стално се хвали да је поштен, правдољубив и праведан.

Али да ли је то тачно, процените на основу следећих аргумената.

У понедељак је од председника V б одељења добио сендвиче и сокове да не би рекао истину да је тамо дошло до туче ученика.

Председник VI в одељења му је објаснио шта се дешава у том одељењу, да су девојчице стално вређале Крстета и да се нешто треба предузети. Марко је одговорио да га сигурно вређају јер то заслужује, иако није слушао ни једну и другу страну.

Пре него што је почео састанак ђачке заједнице, Калина, председница IX одељења донела је слаткише да почасте свој разред. Наш председник Марко је узео бомбоњеру и оставио је у свом орману. Калина није могла да прослави рођендан, јер је Марко непоштено узео бомбоњеру и правио се да ништа не зна.

Размисли и објасни

1. После читања текста, шта си се прво упитао и зачудио?
2. Како је Марко уопште био изабран за председника ђачке заједнице те школе?
3. Која је највећа неетичка вредност коју поседује Марко?
4. Које друге неетичке вредности поседује Марко?
5. Коме је Марко нанео неправду?

Рад у малим групама

Дискутујте у групи о последицама таквог неетичког понашања председника Марка. Како су се осећали председници V б, VI в и IX г разреда? Да сте ви један од председника шта бисте урадили? Какав поступак ћете покренути у школу? Где ћете пријавити? Шта мислите, да ли ће Марко и даље бити председник? Какву казну треба да добије? Зашто су важне етичке вредности? Запишите закључке и презентујте пред разредом и изложите на разредном пануу.

Активности

1. Припремите се за „Протести“. Свака група смишља кратке пароле које треба да помогну у борби против лагања, уцењивања, подмићивања, клевете и неправде. Сваку паролу запишите на посебном хамеру. Затим прошетајте учионицом, симулирајући протест – пароле носите високо подигнуте и гласно их узвикујте.

Шта сте научили о етичким вредностима?

Буди фер играч!

Ко лаже, тај и краде!

Уцењивачи у затвор!

Пријави мито!

Клевета је највећи непријатељ!

Активности

Шта сте научили о етичким вредностима?

2. Одредите етичке вредности које треба да поседује сваки човек и обоји их зеленом бојом.

поштење	правда	лагање
подмићивање	уцењивање	клевета
лојалност	слобода	праведност
одговорност	искреност	поштовање
сарадња	правдољубивост	неправда

Изабери три етичке вредности, запиши их на листу налепница оне које мислиш да су најважније да човек поседује и окачи их на одељенски пано. Затим нека свако аргуменује испред разреда зашто је изабрао баш те три.

Одредите која се од изабраних етичких вредности највише понавља и дискутујте зашто. Објасните примерима из ваше свакодневице.

3. Одреди о којој етичкој вредности се ради у следећим исказима:

 ситуације из свакодневице ученика	лагање	неправда	подмићивање	уцењивање	клевета
Ако ти неко да сок и сендвич и каже ти да не казујеш никоме да их нисам платио.					
Мими је оптужила Мирфетку да је вређала Тању ружним речима. Наставник је упитао Тању да ли је неко вређао, а она се чудила о чему је реч.					
Тони је био много тужан, када је чуо да има мали број бодова на тесту. Затим је разгледао свој тест из математике и видео да већи дио задатака нису прегледани.					
Панче је видео како Муамер казује неистину о догађају са Киком. Затим је рекао Муамеру да ће објаснити другарима о неистинама које је говорио о Кики, ако му не да фудбалску лопту.					
Симон се вратио кући и рекао да је у школи био пуно похваљен од наставника. Али тог дана Симон није уопште био у школи.					
Миле је сваког дана узимао џепарац мањим ученицима. Они нису смели ништа да кажу, јер су ће их Миле истући.					

Активирајте своје предзнање

Објаснићете социјализацију као процес у коме деца уче како да постану чланови друштва.

- Како се понашате када вас неко замоли за помоћ?
- Зашто се нека деца не играју заједно са другарима?
- Какво је твоје мишљење о њима?

Шта је социјализација?

Социјализација је процес...

Процес којим деца уче да постану чланови друштва.

Социјализација

Социјализација је дуг процес који се одвија целог живота код сваког човека. Постоје неколико фаза социјализације кроз које пролази сваки човек. **Детињство** је период када дете учи да комуницира са другима. Породица му помаже да научи основна правила понашања, стиче навике и задовољава потребе. На тај начин циља да постане члан друштва. Друге фазе социјализације човека су **младост, зрелост и старост**. Социјализација утиче на понашање човека у групи и друштву, поштовању и примењивање или не етичких вредности, позитивних или негативних особина сваког човека. Путем ње људи се суочавају са изазовима у животу да би их решили на позитиван начин.

Шта је друштво?

Друштво је организована заједница...

Организована заједница људи који живе по одређеним правилима стварају материјална и културна добра.

Размисли и одговори

1. Објасни процес социјализације?
2. Када почиње процес социјализације?
3. Наброј фазе социјализације
4. Примерима објасни знаке недовољно социјализованог детета. Који су разлози за то?

Активности са целим разредом

Направите Венов дијаграм и у једном делу наведите особине социјализираног детета, а у другом делу несоцијализираног детета. Зашто нема елемената у заједничком делу Веновог дијаграма?

особине социјализираног детета	особине несоцијализираног детета
добар друг, одговоран према задацима, праведан, увек спреман да помогне, поштен, искрен,...	не помаже другарима, не поштује жеље других, мисли само на своје потребе и жеље (егоистичан, лажљивац,...)

Друштвено
социјалне
норме

Активирај своје предзнање

Објаснићете улогу друштвених (социјалних) норми у животима људи.

- Шта ће бити ако не будете толерантни?
- Како се понашати према деци која су немоћна и болесна?

Шта су
друштвене
норме/социјал
не норме?

Правила која прописује друштво. Могу се мењати у зависности од времена и услова.

Одговорност, школска правила, поштовање туђег мишљења, прикладно одевање, хумани однос према слабима и немоћнима, толеранција, солидарност, хигијена јавних простора само су део друштвених/социјалних норми.

Активност у малим групама

На шест папирића написана је једна реч од следећих речи:

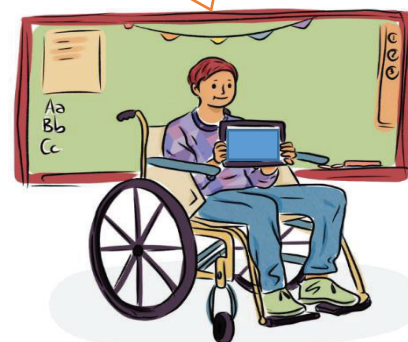
1) ученик, 2) родитељ, 3) сусед, 4), пријатељ, 5) доктор и 6) полицајац. Свака група извлачи по један папирић да одговори на задатак:

Какво понашање се очекује од...? Одговори треба да се односе на оно што је написано на извученом папирићу. Групе записују своје одговоре и презентују пред свима.

Затим добијају нови задатак – ученици, у оквиру групе, треба да одговоре на питање одакле знају како треба да се понашају ученици, родитељи, суседи, пријатељи, доктори и полицајци.

Отворена дискусија са закључцима да:

Ученици, родитељи, суседи, пријатељи, доктори, полицајци и други чланови друштва знају како треба да се понашају према прописаним друштвеним или социјалним нормама. Друштвено/социјалне норме се уче током социјализације. То је процес којим деца уче како да постану чланови друштва.

Активирајте своје предзнање

Објаснићете улогу социјализације у
формирању личности.

Ако твоји пријатељи тренирају тенис, да ли ћеш играти
тенис са њима?
Зашто?

Ако често гледате филмове неадекватног садржаја, како ће
то утицати на ваше понашање и расположење?

Формирање
личности

Шта је личност?

Личност је збир
свих физичких,
психичких и
социјалних
карактеристика
које човека чине
посебним.

Ја сам личност и
разликујем се од
других.

Ја сам
посебна и
разликујем
се од
других.

Имам своје личне
особине,
способности и
карактеристике, као
и особине које бих
желео да променим.

На обликовање
личности утичу:
породица, школа,
вршњаци и
медији.

Личност се
формира током
социјализације и
учи се већина
особина личности
које се
испољавају у
понашању према
другима и према
послу.

Конфликти у породици, родитељској строгоћи или велике слободе, агресивно понашање према деци, недовољна родитељска љубав према деци и друго имају негативан утицај на личност. Позитивни утицај на децу имају родитељска љубав, хармонија у породици, солидно финансијско стање, искрени однос између деце и родитеља, истинско другарство са вршњацима, поштовање школских правила од ученика и друго. Који утицаји ће преовладати таква ће се личност развити.

Запиши твоје особине и особине твог друга како се понаша према другима и према послу.

ТИ

ТВОЈ ДРУГ ИЛИ ДРУГАРИЦА

Размисли и објасни

1. Која је твоја најбоља особина коју су ти казали твоји саученици?
2. Шта је то што желиш побољшати код себе?
3. Које особине ти се допадају код твог наставника?
4. Наведи позитивне особине личности у односу на то како се понашају према другим људима.
5. Наведи негативне особине личности у односу на то како се понаша према послу.
6. Зашто су неке особе одговорније према послу?
7. Зашто су неке личности трудољубивије од других?

Активности у малим групама

Први задатак

Свака група добија радни лист у чијем центру је нацртани круг у којем пише ЛИЧНОСТ. Задатак групе је да у празним круговима наведу различите особине личности којима се манифестују различити начини понашања личности **према другим људима** и **према послу**.

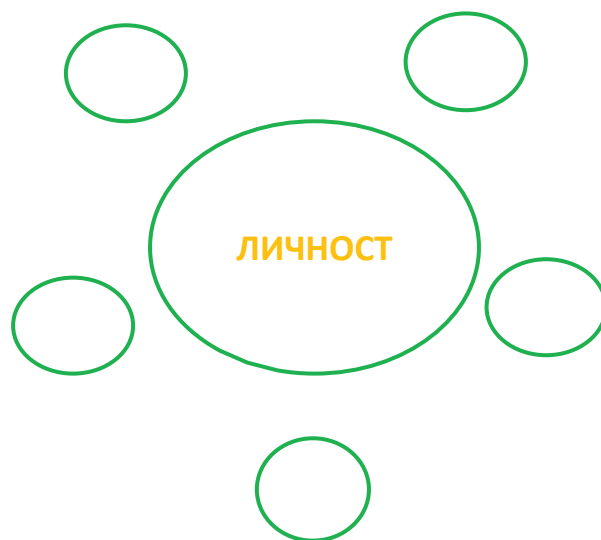
Други задатак

Дискутују зашто се личности разликују према њиховим особинама и начину како се понашају према другима и према послу.

Трећи задатак

Отворена дискусија са целим разредом с циљом да донесу закључке према овим питањима:

- Којим процесом се формира личност?
- Под којим утицајем се формирају већина особина личности у понашању према другима и понашању према послу?

Активирајте своје предзнање

- Како различити садржаји са Интернета утичу на вас?
- Како љубав у породици утиче на ваше понашање?

Објаснићете улогу породице, вршњака/пријатеља и медија у процесу социјализације.

Фактори социјализације

Шта су фактори социјализације?

Утицаји властитог окружења.

ПОРОДИЦА

Има велики значај за изградњу социјализоване личности. Љубав и сигурност која постоји у породици утиче на развој деце. Родитељи дају пример детету и оно се поистовећује са њима. Ту дете стиче љубав према уметности, књизи, музици итд.

**ДРУГОВИ/
ВРШЊАЦИ**

Пријатељи/вршњаци са којима се дете дружи имају значајан утицај на личност. Понашање, поступци, интересовања, хобији, спорт и остало доприносе томе да ли ће дете имати позитивне или негативне особине.

Фактори социјализације су: породица, пријатељи/вршњаци, школа и медији.

ШКОЛА

Ту се стичу знања, навике, поштовање школских правила, дружење са колегама. Ученици треба да настоје да изграде позитиван однос према друштву.

Интерактивни садржаји, поред информисања, снажно утичу на мишљења, ставове и погледе на свет и живот. Понекад толико утичу на развој личности да ако није позитиван утицај, може нанети велику штету човеку. Због тога информације које добијете могу бити лажне и морате бити опрезни и проверити аутентичност информација.

Сваки фактор социјализације је подједнако важан и има различит утицај у различитим периодима детињства. Деца у процесу социјализације могу научити да поштују етичке вредности, али не и да их поштују, у зависности од тога шта су научила под утицајем сопственог окружења (фактори социјализације).

Активност у малим групама

1. Техника „КОЦКА“ (радите на великим квадратима од хамера).

Сарађујте у групи, дајте своје идеје и мишљења, дискутујте, поштујте туђе мишљење и аргументирајте.

На сваку страну коцке запишите ваше закључке, а можете додати и фотографије или да нацртате. Презентујте креирану разредну коцку.

Пета група примени

УЛОГА МЕДИЈА У
РАЗВОЈУ
ПОЗИТИВНИХ ИЛИ
НЕГАТИВНИХ
КАРАКТЕРИСТИКА

Прва група

општо
ФАКТОРИ
СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ

Друга група

упореди
ПОРОДИЦА И
ШКОЛА КАО
ФАКТОРИ
СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ

Трећ

асоцирај
ВРШЊАЦИ –
ПРИЈАТЕЉИ –
ИГРЕ – ПОМОЋ –
САРАДЊА - ...

Четврта група

анализирај
ЗАШТО СУ СВИ
ФАКТОРИ
СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ
ЈЕДНАКО ВАЖНИ?

Шеста група

дискутуј
ШТА ЋЕ БИТИ АКО
НЕДОСТАЈЕ ЈЕДАН
ФАКТОР
СОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ?

2. ДЕБАТА

Свака група ради на једном од фактора социјализације:
породица, другари (вршњаци), школа и медији.

- Групе дају што је могуће више аргумената, подржани примерима из реалности, са којима треба другима доказати да је „њихов“ фактор најважнији о томе шта ће деца научити да је добро/лоше да раде и како ће се понашати.
- Затим групе наизменично казују по један аргумент са примером. Док су сваког следећег пута представљани од различитог члана групе.
- Свако почиње своју аргументацију реченицом:
Породица/школа/другари/медији (у зависности од групе којој припадају) је најважнији/су најважнији за социјализацију зато што... и наводе један аргумент прослеђен примером.
- На крају, у отвореној дискусији, доноси се закључци:
 - Који су најважнији фактори социјализације? Зашто?
 - Од чега зависи да ли ће личност поштовати или не етичке вредности?

Активирајте своје предзнање

- У ком спортском клубу си члан?
- Колико ученика припада вашем одељењу?
- Колико има девојчица у свим одељењима петог разреда?

Шта је
социјална
група?

Припадност групи
према сличностима,
истим интересима и
циљевима њених
чланова.

Објаснићете (на примерима) како припадност различитим друштвеним групама одређује идентитет сваког појединца.

Фактори
социјализације

Сваки човек има потребу да се дружи, сарађује, ради на истом задатку и оствари заједнички циљ у групи којој припада. Међу људима постоје сличности и разлике у припадности групама. Припадност конкретној породици деле мали број људи, припадност одређеном одељењу више, одређеној школи још више, одређеној професији још више, одређеној етничкој групи још више, одређеној држави још више а одређеном полу/роду највише.

Ја сам девојчица. Моју породицу сачињавају моја мама, отац и ја. Ученица сам V в разреда. Учим у основној школи „Гоце Делчев“. Ја сам Македонка. Ја сам из РС Македоније.

Ја сам дечак. Моју породицу сачињавају моја мајка, мој брат и ја. Ученик сам VI б разреда. Учим у Основној школи „Тевејуз“. Ја сам Турчин.

Ја сам мушкарац. Моју породицу сачињавају моја мајка, моја супруга и ја. Ја сам лекар. Радим у болници „Прима“. Ја сам Италијан. Ја сам из Италије.
Ово је мој **идентитет**.
Одреди у колико група припадам?

Припадност групама одређује њихов **идентитет**. На пример није исто да ли је неки ученик у трећем или петом разреду, у основну или у средњу школу, да ли неко ради као наставник или као полицајац. Пол, физичке особине, место рођења су фактори који су дати од самог рођења. Док остали фактори као: којој групи припадамо, која ће бити наша професија, место живљења, факултет, интерес према одређеној музици или спорту одлучујемо сами и утицај нашег окружења (породица, вршњаци). Сви ови и други фактори утичу на формирање идентитета.

Активност

Допуните реченице и представите се.

Ја сам _____. (дечак или девојчица.)
Моју породицу сачињавају _____. (чланови породице)
Ја сам ученик у _____ разреду. (одељење.)
Учим у основну школу _____. (име школе)
Ја сам _____. (етничка група, пример Македонац/Македонка, Србин/
Српкиња, Албанац/Албанка, итд.)
Ја сам из _____. (име државе)

После представљања ученици се групирају према различитим елементима из описа и стану у „своју“ групу на одређеном месту учионице. Групе су:

- 1) дечаци и девојчице;
- 2) ученици у ... конкретни разред;
- 3) ученици конкретне школе;
- 4) припадници сваке заступљене етничке;
- 5) грађанин Р.С. Македоније.

Ко сам ја, моје особине које ме праве случном, посебном и различитом од других је мој **идентитет**.
Настао је мојим рођењем и развија се како растем, односно током мог живота.

Личност у групи постиже бољи успех. То је тако због заједничких напора чланова групе. У свакој групи постоје унапред формулисана правила групе. Сваки члан има своју улогу у групи. Људи осећају велику повезаност према члановима група којима припадају него другима.

Родитељи више штите своју децу него туђу. Жене се лакше солидаризирају када су нападнуте него мушкарци.

Група фудбалерки

Група дедова

Група аплесча

Група ватрогасаца

Група евојчица

Житељи државе

Разгледај слике и одреди у којим групама сами одлучујемо да ли ћемо припадати, а у којиме припадност одређена самим рођењем.

Размисли и одговори

1. Наведите примере сличности и разлика према припадности групама.
2. Која од следећих група има највећи број људи? (Заокружи)
 - а) конкретна породица
 - б) одељењска заједница
 - в) ученици конкретне школе
 - г) возачи
 - д) етничка група
 - ђ) житељи државе
 - е) одређеног пола/пола.
3. Примерима објасните како припадност групама одређује њихов идентитет?
4. Шта људи осећају према члановима групе којој припадају?
5. Наведите неколико примера колико и којим групама припадате?

Национална/
државна и
етничка
припадност

Активирајте своје предзнање

Објаснићете (примером) разлику између националне/државне и етничке припадности.

- Којем народу припадаш?
- Наброј народе света које знаш?
- Шта је заједничко једном народу?

Шта је
етничка
припадност?

Припадност групе људи са заједничким језиком, историјом, културом и (обично) географском територијом.

Шта је
национална/
државна
припадност?

Припадност држави као заједници припадника који имају заједничко држављанство.

Fotografija je preuzeta
[Sve nacionalnosti svijeta. Koliko nacionalnosti ima u svijetu? \(birmis.com\)](http://Sve.nacionalnosti.svijeta.Koliko.nacionalnosti.ima.u.svijetu?_birmis.com)

Људи који живе у једној држави могу имати различиту **етничку припадност**, али сви грађани те државе имају исту **националну/државну припадност**. Пример у нашој држави живе Македонци, Албанци, Турци, Срби, Бошњаци, Власи, Роми и други народи. Они имају различиту **етничку припадност** али исту **националну/државну припадност**.

Етничка припадност, етнос или народ је група људи који имају заједничко биолошко прекло, заједничку историју, расу, родове везе, језик, културу и изглед. Може имати и исту или различиту вероисповест.

Активности

1. Истражуј

Истражуј на интернету или у енциклопедијама и наведи примере држава где људи имају различиту етничку припадност, али живе у истој држави.

2. Рад у пару

Нацртај заставу наше државе, а са друге стране листа запишите шта вас прави поносне што сте грађани наше државе.

Затим презентујте и дискутујте.

- Зашто наша држава има мултиетнички карактер?
- Које су заједничке особине грађана наше државе?

Например: гостољубивост, солидарност...

3. Рад у малим групама

У нашој држави осим Македонаца живе и друге етничке заједнице, као Албанци, Турци, Срби, Роми, Власи, Бошњаци. Свака од њих има своју културу и традицију, као религију, народне песме и кола, традиционална јела и језик.

Зељаник

„Тавче гравче“

Сарма

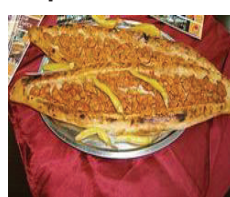
Баклава

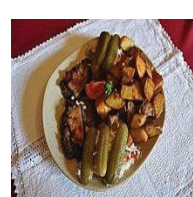
Македонско коло

Албанско коло

Пастрмајлија

Ромско јело

Свака група истражује путем интернета, веб страница на које наставник указује, енциклопедија и књига из разредне или школске библиотеке.

- Прва група треба да истражи **језике** различитих етничких група које живе у нашој земљи.
- Друга група треба да истражи **традиционална јела/посластице** различитих етничких група које живе у нашој земљи.
- Трећа група треба да истражи **народне песме и кола** различитих етничких група које живе у нашој земљи.
- Четврта група треба да истражи доминантну **религију** различитих етничких група које живе у нашој земљи.

Свака група бележи податке у разредној табели и расправља о сличностима и разликама у културама и традицијама.

Етникум	Језик	Писмо	Традиционална јела	Традиционални десерти	Народне песме или народна кола	Религија
Македонци						
Албанци						
Турци						
Срби						
Роми						
Бошњаци						
Власи						

Ако желиш више да знаш...

У САД живе људи великог броја етничких група, али сви су грађани САД. Постоји идеја о „америчкој нацији“, али је искључиво различита у етничком саставу. У Руској Федерацији има више од сто и осамдесет етничких припадности.

Национална/д
државна и
етничка
припадност

Активирајте своје предзнање

- Како се показује поштовање према сопственој држави?
- Ко ти обезбеђује бесплатно основно образовање?

Објаснићете улогу грађана у исказивању поштовања према сопственој држави.

Свака држава обезбеђује образовање, лечење, говор на матерњем језику, могућности запошљавања, струју и воду. На тај начин показује поштовање према својим грађанима. Док грађани поштују државу ако поштују државне симболе, законе, помажу суграђанима.

Активности

1. Сваки ученик на жутом папирићу налепнице напише како држава поштује своје грађане. На плавом листу налепнице исписују дела којима грађани поштују сопствену државу. Изложите налепнице на разредном панелу у учионици. Затим прочитајте све закључке и подсећајте се често на њих.

Држава поштује грађане
ако им обезбеди:

- Бесплатно лечење
- Образовање
- Струју
- Воду

Грађани поштују своју
државу:

- Поштовањем закона
- Поштовањем правила понашања
- Химном државе
- Хуманошћу

ВРЕМЕ ЈЕ ЗА КВИЗ

Размисли и заокружи један или више одговора.

1. Како грађани показују поштовање према својој држави?

- а) Поштују законе
- б) Брину само о себи
- ц) Не знају правила понашања

2. Који фактори утичу на формирање идентитета на које ми не можемо утицати, нити околина?

- а) пол
- б) разне социјалне групе
- ц) етичке вредности
- ч) порекло
- ћ) породица
- д) здравље
- е) изглед
- ф) узраст
- г) одлуке
- х) интереси

Шта сам научио о припадности различитим групама?

3. У чему је разлика између националне/државне и етничке припадности?

- а) Етнички идентитет повезује се с припадношћу неколико етничких група, а национални идентитет с припадношћу многим државама.
- б) Етнички идентитет особе повезује се за његову припадност етничкој групи, док се национални идентитет повезује за припадност одређеној држави.

4. Одредите идентитет свог друга. Затим обојите поље црвеном бојом ако је то одређено његовим рођењем, а ако је одређено његовом властитом жељом и утицајем околине, обојите зеленом.

- ☐ Мој друг _____ (име) је _____. (дечак или девојчица.)
- ☐ Његову породицу сачињавају _____. (чланови породице)
- ☐ Он је ученик _____ разреда. (одељења.)
- ☐ Ђак је основне школе _____. (име школе)
- ☐ Он је _____. (етничка група, на пример Македонац/Македонка, Србин/Српкиња, Албанац/Албанка, итд.)
- ☐ Он је из _____. (име државе)
- ☐ Он припада _____ (којој спортској групи)
- ☐ Он је члан _____ (школска секција).
- ☐ Он је житељ општине _____. (у којој општини живи)

Људска
права

Активирајте своје предзнање

- Које су твоје жеље без којих не можеш опстати да живиш?
- Која је твоја највећа жеља? Колико је неопходна и да ли одмах мора да се оствари?

Објашњаваћеш примером да основна људска права произилазе из потребе људи за опстанком, развојем и напретком у друштву.

Људска права су универзална и припадају свим људима на свету.

Потребе су обично ствари које су неопходне и из њих произилазе људска права.

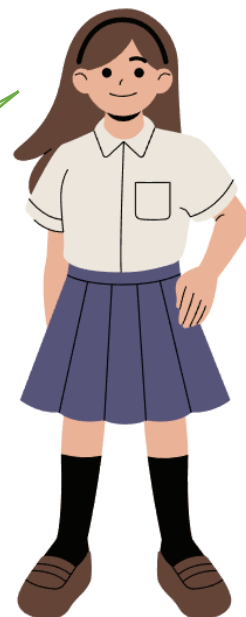
Разгледај дијалоге деце и размисли.

Које дете не сме и не може да опстане, развија се и напредује ако се његове жеље не остваре. Зашто?

Моје жеље су: чист ваздух, чиста вода за пиће, здрава храна, образовање, здравствена заштита, другарство, слобода, безбедност, да имам свој дом и своју породицу...

Моје жеље за ову годину су да добијем таблет, црвени бицикл, ролере, зимске скије, лепе патике. Имам и друге жеље, али родитељи могу да их испуне касније.

Жеље ове девојчице могу да се остваре, а можда и не. Она може да живи без њих. Али дечакове жеље су неопходне за живот. Жеље које дечак има су потребе. **Потребе** су обично ствари без којих није могућ опстанак, развој и напредак друштва и из којих произилазе људска права.

Рад у малим групама

1. Свака група добија комплет са двадесет написаних и илустрованих картица и неколико празних картица. Свака од написаних картица представља једну потребу или једну жељу.

ЧИСТВАЗДУХ	СОПСТВЕНА СОБА	ЧИСТА ВОДА	ЗДРАВА ХРАНА
ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА	 ПАТИКЕ	БЕЗБЕДНОСТ	СОПСТВЕНИ БИЦИКЛ
МОЈА ПОРОДИЦА	ЏЕПАРАЦ СВАКОГ ДАНА	МОЈ КОМПЈУТЕР 	СЛОБОДА
СОПСТВЕНИ ДОМ	ВИЛА НА МОРУ	ОБРАЗОВАЊЕ	

2. Први задатак је да погледају картице и ако мисле да недостаје нешто што им се свиђа и што им је јако важно, да то напишу (и нацртају) на празне картице.

3. Након што попуне карте, од њих се тражи да одвоје осам карата које би могли да одбаце ако морају.

4. Након што наставник прикупи карте од којих су одустали, тражи од група да одустану још од других осам.

5. Свака група залепи преостале картице на лист и презентује их осталима.

6. Утврђује се које ствари се понављају у свим групама, а затим се расправља од којих ствари је било лакше одустати, а од којих теже и зашто.

- Шта је приказано на картицама? Зашто сте у првом кругу одустали од неких жеља? Шта је приказано на картицама које сте задржали? Да ли су потребе или жеље?

Универзална
декларација о
људским
правима

Активирајте своје предзнање

Навешћете када и где је усвојена
Универзална декларација о људским
правима и објасните зашто.

- Која људска права познајеш?
- Каква организација је Организација ујединених нација (ООН)?

Људска права
су универзална
и припадају
свим људима
на света.

(УН) Уједињене нације
је међународна
организација чији је циљ
одржавање мира у
свету, спровођење
људских права и других
циљева земаља широм
света.

У прошлости људи нису имали једнака права и постојале су велике разлике међу њима у погледу боје коже, у погледу материјалног богатства, разлика између мушкараца и жена итд. Људи су **дискриминисани** (омаловажавани, вређани, понижавани) по разним основама. У Америци су људи црне расе већ дуже време дискриминисани. Организирана су масовна убиства и за то нико није одговарао пред законом. Подстакнути активистима за људска права, по први пут у људској историји, људи из целог света сложили су се око људских права на међународном нивоу, као **система правила**, која су универзална и недељива и важе за све људе на свету, без обзира на узраст, пол, расу, религију, социјалну припадност.

Ко је донео људска права?

Ово веома важан докуменат и зове се **Универзална декларација о људским правима**, а изгласала га је **Генерална скупштина Организације уједињених нација (орган ООН)** као препорука свим земљама света.

Зашто су донешена?

Несреће, велики број жртава и страдања људи за време Другог светског рата су део разлога зашто су донета.

Где и када су донешена?

Универзална декларација је изгласана 10. децембра 1948. године у Паризу и садржи 30 чланова, односно препорука које се односе на људска права и слободе, против сваке врсте дискриминације.

Зато је **10. децембар Међународни дан људских права**.

АКТИВНОСТИ

1. Истражи и упознај се са свим 30 чланицама Универзалне декларације људских права на следећем линку: [Универзалната декларација за човековите права - Manual for Human Rights Education with Young people \(coe.int\)](http://www.unhcr.org/refugees/pdf/manual/5a34444d.pdf)

2. Направите овај графички организатор разреда са људским правима која су део Универзалне декларације о људским правима. Нека свако запише једно људско право на лист у облику сфере и дода га. Затим наведите пример тог људског права које произлази из потребе људи за опстанком, развојем и напретком у друштву.

Пример. Свако има право на живот, слободу и безбедност. Ово право произилази из људске потребе да свако буде слободан, потребе да живи и буде безбедан у сваком погледу.

Ако желиш да знаш више...

Уједињене нације обухватају 193 земаља – чланица и њено главно седиште се налази у Њујорку.

Принципи
људских
права

Активирајте своје предзнање

Објашњаваћеш примерима основне принципе људских права (универзалност, неotuђивост, једнакост и недискриминацију)

- Шта подразумеваш под једнакошћу?
- Опиши пример дискриминације.

Који су основни
принципи
људских права?

Универзалност,
неotuђивост,
једнакост и
недискриминација

Када се увек једнима дозвољава нешто што се другима забрањује, без правог разлога за то, крши се **принцип једнакости** и прави се дискриминација. Принцип **универзалности** значи да су људска права свеобухватна за све људе света. Принцип **неotuђивости** подразумева да људска права не смеју бити одузета било којем човеку у свету без разлике на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално и друштвено порекло, имовинско стање, рођење или било кој други разлог. Када нема ограничења и приспособљавање људских права једној одређеној групи, тада се поштује принцип **недискриминације**.

Активности

1. Одреди да ли је дата тврдња тачна (Т) или нетачна (Н). Тврдње се односе на основне принципе људских права: једнакост, недискриминација, универзалност и неotuђивост.

Универзалност и неotuђивост

- Људска права важе само за грађане богатих земаља.
- Избеглице имају иста људска права као и други грађани.
- Људска права припадају сваком људском бићу самим његовим рођењем.
- Људска права се могу одузети људима који их не заслужују.

Једнакост и недискриминација

- Сва људска бића су рођена слободна и са једнаким правима.
- Нико не може бити дискриминисан на основу пола, расе, етничке припадности, религијске припадности, узраста, порекла, сметње или статуса у друштву.
- Оправдано је да мушкарци зарађују више од жена.
- Људима који имају другачије мишљење треба забранити да говоре на телевизији.
- Девојцама се не сме забранити да играју фудбал јер су девојчице.

2. Према овим тврдњама, који су примери, и одреди који основни принципи људских права су запажени или су повређени.

а) Играјте најомиљенију игру у свом разреду, али у игри да учествују само дечаци. Девојчицама да буде забрањено да играју.

- Како су се девојчице осећале када им је забрањено да играју своју омиљену игру?
- Које је људско право повређено, а који принцип људских права није испоштован?

б) Дебата у разреду о узроцима прљавог ваздуха у Скопљу и последицама, али шесторици ученика треба забранити да изнесу своје мишљење о том проблему.

- Које је људско право повређено против ове шесторице ученика, а који принцип људских права није испоштован?

в) Наставник објашњава да се направи пројекат о екологији, али четири ученика неће учествовати јер су жуте расе.

- Које је људско право повређено над ова четири ученика, а који принцип људских права није испоштован?

г) Људи који су из одређене земље и људи који припадају белој раси не могу ући на концерт.

- Које је људско право повређено према овим људима, а који принцип људских права није испоштован?

д) Џордан је узоран, одговоран и редован ученик у школи. Школа коју похађа се плаћа. Али једног дана му је директор рекао да не може да настави, јер нема новца да плати школарину.

- Које је људско право повређено према Џордану, а који принцип људских права није испоштован?

Борци за
људска
права

Активирајте своје предзнање

- Шта мислиш, да ли данас постоји равноправност између жена и мушкараца?

Објаснићете улогу Розе Луксембург у борби за постизање женских права и користи за човечанство борбе Мартина Лутера Кинга за једнакост и недискриминацију.

Роза Луксембург
борац за женска
права

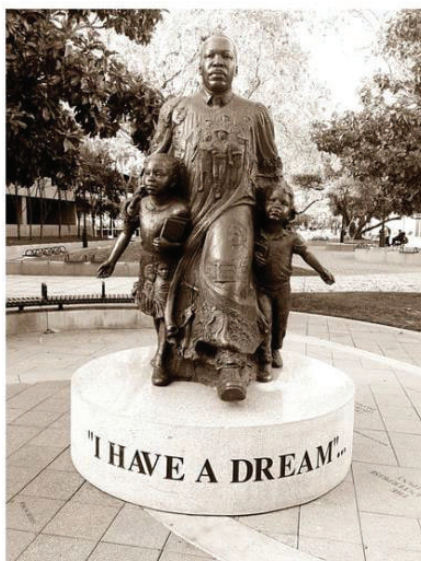
Мартин Лутер Кинг
борац за једнакост и
недискриминацију

Кроз историју многа људска права нису поштована у свету. Тако су Афроамериканци (људи црне расе који су становници САД) већ дуже време дискриминисани. Жене у прошлости нису биле једнаке

мушкарцима. Тако су жене за исти посао увек примале мању плату од мушкараца. Из тих разлога, људи су се јавили као борци за људска права.

Роза Луксембург је била жена напредних идеја која се жестоко борила за права жена и права радника. Рођена је 5. марта 1871. као пето најмлађе дете у јеврејској породици у Пољској. Имала је значајну улогу у политичкој историји, али је имала и неизбежну улогу у **идеји равноправности мушкараца и жена**. Имала је храбрости да уђе у свет политике који је сматран мушком сфером и да се избори за глас, да изнесе своје ставове и идеје и заузме се за њих. Она је била особа са великим самопоуздањем. Није препознала никаква ограничења зашто је неко само жена. Својим радовима је настојала да подстакне друге жене да следе њен пример. Жене, радничку класу, националне мањине и сељаке сматрала је друштвеним групама које држава не поштује, нити им обезбеђује неопходне људске потребе.

Мартин Лутер Кинг

Мартин Лутер Кинг је први пут постао свестан расизма на узрасту од шест година, када је родитељ одбио да дозволи властитом сину да се игра с њим.

Постао је познат 1950-их када је, као млади проповедник, предводио напоре да се оконча пракса дискриминације црних путника у јавним аутобусима у Монтгомерију у Алабами. Организирао је протесте 1950-их и 1960-их година против дискриминације и борбе за једнакост и право гласа Афроамериканаца. Закључио је да за успех покрета за грађанска права треба користити ненасилне протесте уместо оружане борбе. Националну кампању за грађанска права започео је чувеним говором „Имам сан“. Покрет за

грађанска права постигао је успех 1964. године када је председник САД, Линдон Џонсон потписао Закон о грађанским правима који забрањује расну дискриминацију на јавним местима, а Кинг је добио Нобелову награду за мир. Следеће године, Закон о гласачким правима омогућио је Афроамериканцима да учествују на изборима.

Активност у малим групама

Прва група има задатак да истражи и направи мултимедијалну презентацију о доприносу Розе Луксембург борби за остваривање права жена. Мултимедијална презентација треба да садржи неколико фотографија и пет реченица о „вашој“ боркињи за људска права, основне биографске податке где наводи своја опредељења, односно допринос.

. <https://okno.mk/node/25122>

<https://akademik.mk/megjunaroden-den-na-zhenata-pravata-na-zhenite-se-nerazdeliv-del-od-univerzalnite-chovekovi-prava/>

Друга група би требала да истражи и направи мултимедијалну презентацију о доприносу Мартина Лутхера Кинга борби за једнакост и недискриминацију људи црне расе у САД. Мултимедијална презентација треба да садржи неколико фотографија о „вашем“ борцу за људска права и пет реченица у којима, поред основних биографских података, наводи и своје опредељење, односно допринос.

<https://mk.voanens.com/a/njho-njas-martin-luther-king/4752610.html>

Трећа група треба да ради на доприносу Розе Луксембург и треба да припреми пет слогана намењених протесту против дискриминације жена, са којима би потом симулирали протест у учионици.

Четврта група треба да ради на доприносу Мартина Лутхера Кинга, припреми говор од пет реченица против неједнакости и дискриминације, који се потом чита на „проповедаоници“, уз одговарајућу дикцију и невербалну комуникацију.

Дечја
праваАктивирај своје
предзнање

Разликоваћеш групе права деце
(преживљавање, развој, заштита и учешће).

- ☐ Наброј неколико дечјих права.
- ☐ Шта значи право на образовање за свако дете?

Према Конвенцији о
правима детета
Члан 1,
дете је људско биће
које није напунило 18
година живота.

Свако дете треба да
зна своја права, да
их поштује, правилно
примењује и да,
разговара о њима.

20. новембра 1959. године,
Генерална скупштина УН усвојила
је Декларацију о правима детета, а
20. новембра 1989. усвојила је и
Конвенцију о правима детета.
Наглашава да сва деца имају права
која произлазе из ове Конвенције,
без обзира ко су, где живе, чиме се
баве њихови родитељи, да ли су

сиромашни или богати, који језик говоре, којој религији или култури припадају, да ли имају
неку сметњу или инвалидитет. Конвенција о правима детета је међународни уговор о
људским правима и има 54 члана.

Дечја права се могу поделити у четири групе.

ОУН
(Организација
Уједињених нација)

UNICEF (Фонд за децу у
саставу Уједињених
нација)

У табели је наведено неколико дечјих права у свакој групи. Упишите још неколико дечјих права
према захтевима у табели.

ПРАВА НА ПРЕЖИВЉАВАЊЕ	ПРАВА НА РАЗВОЈ	ПРАВА НА ЗАШТИТУ	ПРАВА НА УЧЕШЋЕ
Члан 6: Заштита опстанка и развоја Члан 9: Принцип нераздвајања од родитеља Члан 18: Одговорност родитеља и старатеља Члан 24: Здравствена заштита и медицинска нега	Члан 28: Право на образовање Члан 10: Помоћ за спајање породице Члан 8: Заштита дечјег идентитета Члан 7: Заштита имена и идентитета детета	Члан 2: Начело недискриминације Члан 19: Заштита од злостављања и занемаривања Члан 22: Заштита деце избеглица Члан 33: Заштита од дрога	Члан 3: Приоритет дечјих потреба Члан 12: Слобода мишљења и право гласа Члан 13: Слобода изражавања Члан 14: Слобода мисли, савести и вероисповести

Дечја права на учешће значе да деца требају имати слободу удруживања с другима, слободу изражавања личног мишљења и слободу примања информација из различитих извора.

Дечја права на развој подразумевају да се деци морају дати одређени услови који ће омогућити најбољи лични развој. У овој групи су: образовање, породица, култура и идентитет, као важни делови живота деце.

Дечја права на преживљавање укључују све основне потребе деце: потребу за исхраном и заштитом, добар животни стандард и здравље.

Права на заштиту деце подразумевају да деца имају право на заштиту од злостављања, занемаривања, економске експлоатације, тортуре, отмице итд.

Активност

1. Погледај и прочитај права детета у дечјој верзији [Македонска верзија :: МОЈТЕ ПРАВА За деца од 9 до 12 годин](#) ([цхилдренсембасcs.org.mk](#)).

2. Сви ученици пишу своје име на тракама папира у боји. Затим креирају постер са тракама имена. Дискусија је вођена следећим питањима: Како је добио име? Зашто сва деца имају име? Шта ће се догодити ако сви људи имају исто име? Шта се дешава ако уопште нема имена? О којим правима деце говоримо?

3. Као разред, разговарајте о тврдњи зашто би сви требали имати име.

- ☐ Именом се постаје члан заједнице.
- ☐ Избором имена детета родитељи изражавају своје жеље, мисли и осећања.
- ☐ Увек се представљам у моје име.
- ☐ Свако ко се роди добија своје име.

Размисли и одговори

1. Када је усвојена Конвенција о правима детета?
2. Колико чланова има Конвенција о правима детета?
3. Како су дечија права груписана?
4. Која је разлика између права деце на учешће и права деце на развој?
5. Која је разлика између права деце на преживљавање и права деце на заштиту?
6. Група деце из суседства сматра да је група права деце за преживљавање најважнија и без тих права ниједно дете не може преживети. Овај свој закључак написали су кроз друштвене групе за децу. Била је велика дебата много деце. Која група дечјих права је по вашем мишљењу најважнија за децу?

UNICEF има за циљ да унапреди одбрану права деце, испуни њихове основне потребе и допринесе њиховом развоју.

Дебатирајте у разреду и слободно изражавајте своје мисли. Дајте аргументе за и против.

Дечја и људска

Активирај своје предзнање

Објашњаваћеш зашто су права детета посебна у односу на људска права.

- Да ли је право на здравствену заштиту укључено у Конвенцију о правима детета и у Универзалној декларацији о људским правима? Зашто?

Дечја права су иста као и људска права.

Међутим, права деце су посебна у односу на људска права.

Деца имају иста права као и одрасли, према принципу универзалности Универзалне декларације о људским правима. Али они су рањивији од одраслих (изложенији ризицима). Зато је начин остваривања њихових права другачији.

Конвенција о правима детета из 1989. године регулише специфичности права детета. (ПРЕАМБУЛА (unicef.org))

Активност

Објасните, кроз примере из свакодневног живота, како остварујете та права деце.

Сваки дан после наставе играм се и дружим са другарима, јер имам

Право на заштиту од насиља

Право на здравствену заштиту

Право на приватност

Право на квалитетно образовање

право на сопствено мишљење

Право на одмор и слободно време

Право на образовање

Право на приступ информацијама

ТЕМА 1: ПОЈЕДИНАЦ И ДРУШТВО

Повезиваћеш права са одговорностима.

Активирај твоја предзнања

- Да ли је право на здравствену заштиту укључено у Конвенцију од правима детета и у Универзалну декларацију од људским правима? Зашто?

Дечја права и одговорности

Свако дете треба да остварује дечја **права**.

Свако дете треба да поштује и практикује дечје **одговорности**.

Деца ће остваривати дечја права колико су у могућности. Остваривање права сваког детета значи правилно остваривање тог права према утврђеним правилима и законима у једној земљи.

Право сваког детета повезано је са дететовом **одговорношћу**, коју оно такођер треба да поштује и практикује.

Имам **право** да имам наставнике који ће ми објаснити да могу да научим.

Али такође имам одговорност да не ометам наставнике на часу и друге ученике у учењу.

Имам право на слободу, али и **одговорност** да се понашам узорно и по друштвеним и моралним правилима понашања, а не као ови моји пријатељи поред мене. Моја је одговорност да не вређам, да се не тучем са пријатељима и одраслима...

Активност

1. Рад у паровима

Направите стрип на основу овог примера. Одаберите пет дечјих права и за свако напишите како ћете практиковати и одговорност у вези с тим правом

ТЕМА 1: ПОЈЕДИНАЦ И ДРУШТВО

ПРАВА ДЕТЕТА

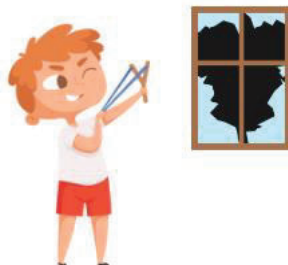
ТЕМА 2: СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ

Активности

Препознајеш ситуације повреде властитих и права других.

1. Према датим ситуацијама утврдити где има повреда права детета, али и повреда права других. О којем дечјем праву је реч? Коју одговорност у вези са правом тог детета деца не поштују? Напишите закључке на разредном плакату и изложите га у учионици. Разговарајте о свакој ситуацији у разреду.

ТЕМА 2: СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ

Истраживаћеш и научићеш:

ШИРЕЊЕ НАСЕЉЕНОСТИ ЗЕМЉЕ

- Где и када су се појавили први људи?
- Како се развијало и ширило становништво на Земљи?

ВЕЛИКА ГЕОГРАФСКА ОТКРИЋА

- Када и како су откривени први континенти?

СТАНОВНИШТВО У СВЕТУ

- Површина, број становништва, густина становништва, наталитет, морталитет, природни прираштај, миграције, боја коже, религија.

НАЈВЕЋЕ ДРЖАВЕ У СВЕТУ

- Највеће државе на континентима према површини и броју становништва.
- Главни градови и највећи градови највећих држава на сваком континенту.

СТАНОВНИШТВО, ПОВРШИНА И ПОЛОЖАЈ РС МАКЕДОНИЈЕ

ТЕМА 2: СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ

Учењем и истраживањем садржаја друге теме оспособићеш се:

- ❑ Да објасниш како су велика географска открића допринела ширењу становништва с једног континента на други.
- ❑ Да поређаш континенте по величини према површини, броју становника и густини насељености.
- ❑ Да направиш разлику између најгушће насељеног континента и континента са највећом популацијом.
- ❑ Да направиш разлику између наталитета, стопу морталитета и природног прираштаја становништва.
- ❑ Да објасниш структуру и кретање становништва у свету.
- ❑ Да наведеш највеће земље на сваком континенту (по површини и броју становника) и њихове главне градове и прикажеш их на географској карти.
- ❑ Описујеш РС Македонију према: положају и Европи и на Балканском полуострву, површини, броју становништва и густини насељености.

НОВЕ РЕЧИ

Прачовек – најстарији предак човеку.

Миграција становништва је трајна или привремена промена пребивалишта са стране појединца или групе.

Наталитет – рођени (број рођене деце у периоду од једне године) у односу на број житеља на једном месту, крају или државу.

Морталитет – смртност, број смртних случаја у односу на свеукупни број становништва једне земље или једног подручја за једну годину.

Природни прираштај – разлика између наталитета (рођени) и морталитета (умрли) одређеног становништва, у одређеном временском периоду.

Религија – вера, веровање у једног или више богова. Религије су: хришћанство, ислам, хиндуизам, будизам, јудаизам и други.

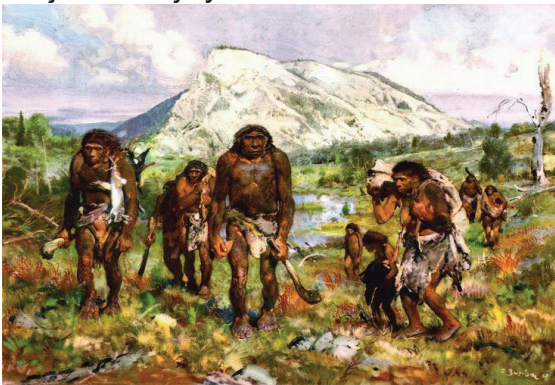

Активирај твоје предзнање

- Где и када су се појавили први људи?
- Како су изгледали први људи?

Еволуција је дуги процес у којем су се жива бића развијала, мењала генерацијама.

У прошлости су постојала различита тумачења о пореклу човека. Они су били према верским представама. Наука каже да човек потиче од једне врсте човеколиких развијених мајмуна.

Преци човека

Прачовек је први предак човека. Појавио се у источној Африци, пре више милиона година. Наши људски преци живели су у топлијим крајевима богати водом и храном. (Извор: Encsclopedia Britannica.)

Како је изгледао прачовек?

Био је погнут, цело тело му је било длакаво, а глава мања. У почетку је првобитни човек живио у пећинама. Јео је животиње које је ловио, као и плодове и корење биљака које је пронашао у природи. Његово прво оруђе и прво оружје био је камен. Првобитни човек је почео да ради са алатима које је сам направио од дрвета, камена и кости. Тако је постао много јачи и снажљивији. Сакупљајући плодове са дрвећа, почео се више усправљати и кретати на задњим ногама.

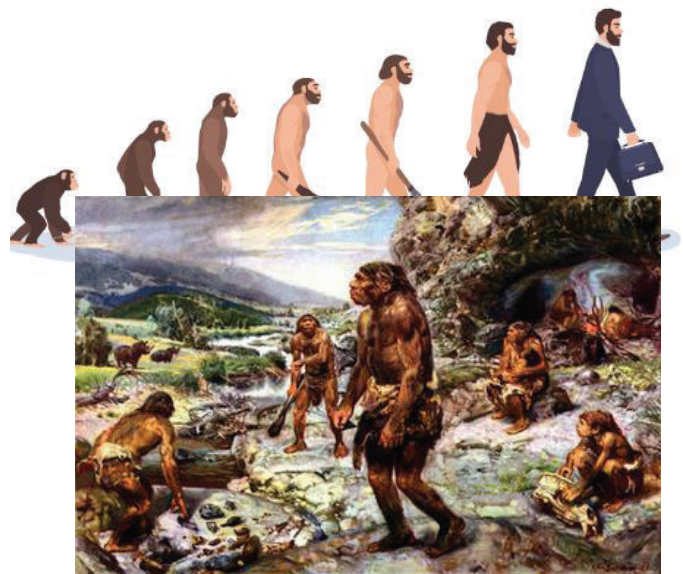

Прачовек

Наведи где и када су се појавили први људи.

Први људи

Човеколики мајмуни

Први људи нису знали да говоре и разумели су се узвицима, мимикама и гестовима. Током хиљада година, човек је развио говор. Говор је постао веома важан за разумевање међу људима и одиграо је велику улогу у даљем развоју човека. На тај начин се човек почео све више разликовати од животиња.

Човекови преци водили су сталну борбу за опстанак, а рад је имао најзначајнију улогу у формирању човека. Да би преживио, човек је морао размишљати и тако се одвојио од животиња.

Размисли и одговори

1. Како је изгледао наш први предак, први човек?
2. На ком месту света су се појавили први људи?
3. Како су се први људи разумели? Да ли су знали да говоре?
4. Како је човек устао и кренуо?
5. Где је првобитни човек живео и шта је јео?
6. Која је разлика између примитивног човека и модерног човека?

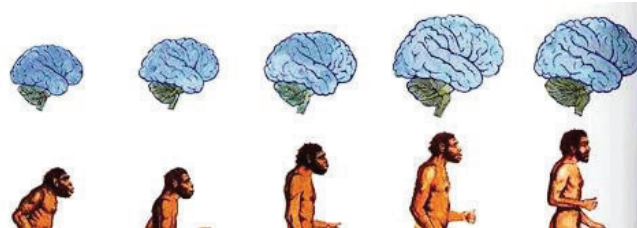
Како се говор развијао међу првим људима

Скупљајући плодове са дрвећа, почео је све више да се усправља и да се креће на задњим ногама.

Рад у малим групама

- Прва група ће истраживати о изгледу прачовека у разним деловима света.
- Друга група ће истраживати о развоју говора код првих људи.

Еволуција мозга код човека

Ако желиш више да сазнаш, истражуј у енциклопедијама, на интернету, историјским књигама...

□ Човекова еволуција је процес којим су се људска бића развијала на Земљи од сада изумрлих примата. Гледајући зоолошки, ми смо људи хомо сапиенс, врста исправљеног ходања која доноси културу и живи на земљу и велика је вероватноћа да је први пут еволуирао у Африци прије око 315 000 година. (Преузето из Енциклопедије Британика.)

Активирај твоје предзнање

Објашњаваћеш како се развијало и ширило становништво Земље.

Разгледај слике и објасни.

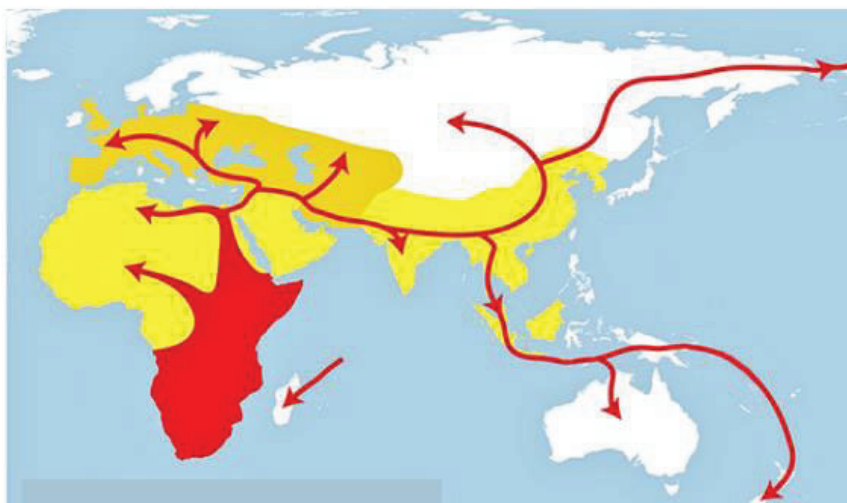
- Како се ширило становништво Земље?

ШИРЕЊЕ
СТАНОВНИШТВА

Пре хиљаду година догодила се прва миграција из Африке у Азију.

Ширење становништва светом

Ширење становништва из једне регије у другу одвијало се постепено. Прво у ближним крајевима, а касније и у удаљенијим. Људи нису могли да обезбеде храну, па су морали да иду у нова подручја у потрази за храном. Први људи су почели прелазити из Африке у Азију и Европу. У Европу су стигли преко Азије до Балканског полуострва. Миграција у Америку је из североисточне Азије. Због чињенице да су живели у различитим природно-географским условима, њихове физичке карактеристике и изглед постепено су се мењали хиљадама година, а добијали су тамну или светлу боју коже, тамну или светлу косу и сл.

Ширење становништва

Постоје различите претпоставке о томе колико се давно то догодило. Стога неки научници сматрају да је ширење првобитних људи су пре 200.000 година, други сматрају да је то било пре око милион година. Ово су само нагађања и још су предмет под истрагом.

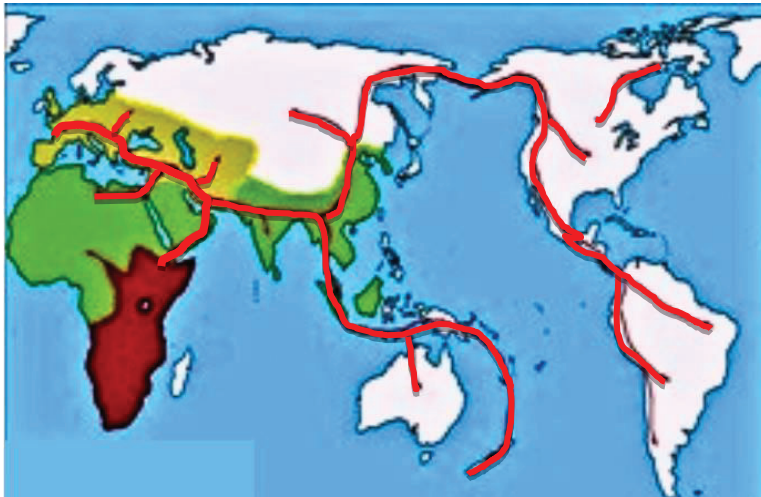
Подсети се

Природно-географски фактори су: рељеф, клима, хидрографија, природни ресурси (минерали, извори енергије, биљни и животињски свет).

Рад у пару

Размисли и одговори

- ☐ Како је почело ширење становништва на Земљи?
- ☐ Из којег континента су преци почели расељавањем?
- ☐ Које континенте су наши преци почели насељавати?
- ☐ Када се претпоставља да се десила прва миграција првобитних људи?
- ☐ Како се развијало становништво Земље?
- ☐ Зашто су се мењале физичке карактеристике и физички изглед људи?

Истражи и откриј како су се насељавале територије у далекој прошлости.

На следећим линковима пронађи и сазнај о ширењу становништва:

[Хуман Прехисторс 101 \(Парт 1 оф 3\): Оут оф \(Еастерн\) Африца - SoYyube](#)

[Њхен Анд Њхс Дид Оур Еарлс Анcestorс Миграте Оут Оф Африца - SoYyube](#)

Самооцењивање

- ☐ Датум
- ☐ Колико сам задовољан од моје активности у пару?
- ☐ Колико различитих извора сам користио у активност?
- ☐ Да ли је активност пробудила моју знатижељу да више истражујем о првим миграцијама прачовека?

Ако желиш више да сазнаш, истражуј у енциклопедији, на интернету, у историјским књигама, медијима.

¹ Први људи су били ловци и сакупљачи који су се стално кретали у потрази за храном. Сматра се да су људи настанили све континенте осим Антарктика у периоду од око 50 000 година.

Активирај твоје предзнање

Објашњаваћеш разлику између стално насељених, привремено насељених и уопште ненасељених подручја на Земљи.

- Шта мислиш, од чега зависи да ли ће неко подручје бити насељено људима или не?

Становништво неког подручја чине људи који живе на том подручју.

Становништво одређеног подручја зависи од природно-географских фактора.

Стално насељена, привремено насељена и уопште ненасељена подручја.

- Разгледај ова два подручја и објасни зашто је једно насељено људима, а друго не?

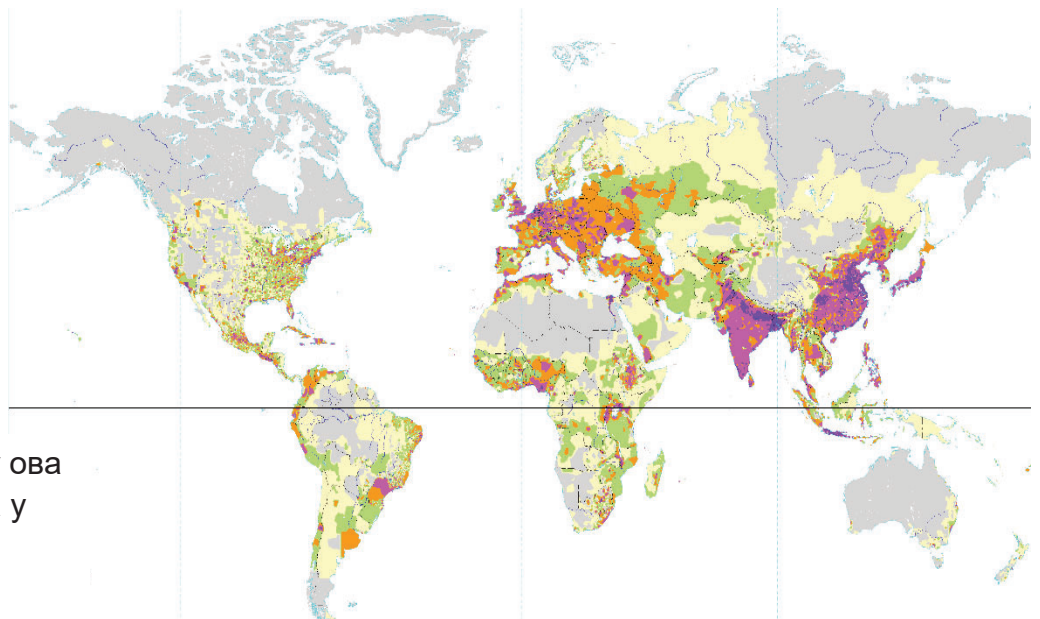

Сахара

Њујорк

Делови света сиве боје обично су пустиње, ледене пустиње и места која нису погодна за живот.

Шта мислиш, да ли су ова места била насељена у далекој прошлости?

- Због чега насељени простор није био ист у далекој прошлости и данас?
- Разгледај карту и одреди која подручја из континената су стално насељена.

1. **Стално насељено подручје** је онај део Земље који је стално насељен људима где постоје стална људска насеља. Обично се састоји од подручја Земљине површине у којима постоје повољни природно-географски услови за живот, тако да су поједина подручја континената: Европа, Азија, Аустралија, Африка, Северна Америка и Јужна Америка стално насељена подручја.

Токио, најнасељенији град

Охрид

Село

2. **Привремено насељено подручје** је део Земљине површине који човек привремено насељава, односно само у одређеном периоду године. Људи бораве на овим просторима због здравствених, рекреативних или економских потреба, у одређеном периоду године. Привремена насељена подручја могу бити: туристичка насеља на планини, језеру, реци или мору, планинске куће, викенд насеља, рекреативни центри, научно-истраживачки центри, рибарска насеља уз водна просторства на којима је дозвољен риболов, извиђачки кампови на планини и слично.

□ Зашто су рибарска насеља привремено насељени простор?

Рибарске куће

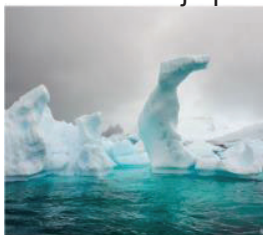
Планинске викенд - куће

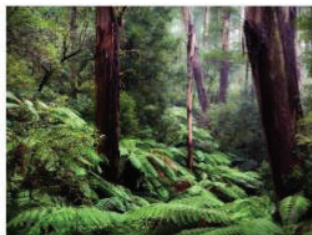
Туристичка насеља поред реке

3. **Потпуно ненасељено подручје** је део Земљине површине који уопште није насељен. Поларне и пешчане пустиње, неприступачне мочваре, густе и неприступачне екваторијалне, тропске и друге шуме, стеновита подручја, снежна подручја, поларна подручја и високопланинска подручја изнад снежне границе су подручја у којима нема сталних или привремених људских насеља.

□ Шта је разлог ненасељености ових подручја?

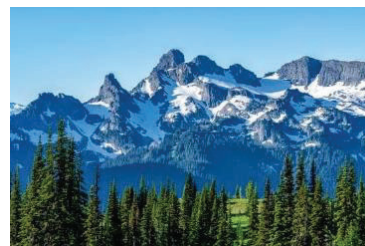
Поларни предел

Тропска шума

Стеновито подручје

Високо планинско подручје

1. Одреди и заокружи природно-географске факторе!
 а) рељеф б) клима ц) становништво ч) бачила ћ)
 хидрографија д) колибе џ) насеља ђ) минерали е)
 енергетски извори ф) биљни г) животињски свет

2. Које је од ових подручја привремено насељено?

Размисли и одговори

а) Јужни пол – Антарктик

б) Северни пол – Арктик

1. Шта значи стално насељена подручја? Наведите примере стално насељених подручја.
2. Шта мислите, зар нема услова за живот у ненасељеним подручјима?
3. Зашто су Северни и Јужни пол и пустиње ненасељени простори?
4. Објасните како становништво зависи од природно-географских фактора.
5. Која је разлика између насељеног и привремено насељеног подручја? Објасните примерима.
6. Која је разлика између ненасељеног и привремено насељеног подручја? Објасните примерима.
7. Погледајте карту света и одредите која су то стално насељена и уопште ненасељена подручја?

Рад у малим групама

Истражите, пронађите фотографије, слике или карте и направите плакате или постере.

- ☐ Прва група да изради плакат за стално насељена подручја.
- ☐ Друга група да изради плакат за привремено насељена подручја.
- ☐ Трећа група да изради плакат за уопште ненасељена подручја.
- ☐ Четврта група да истражује један привремено насељено подручје и да даје предлоге о томе шта би се могло урадити како би постало стално насељено подручје.

Све групе на постеру, користећи Т-табелу, записују позитивне и негативне аспекте подручја које истражују.

Ако желиш више да сазнаш...

Постоји неколико врста пустиња. Антарктик спада у хладне, поларне пустиње. Са површином од око 14 милиона квадратних километара, Антарктик је највећа пустиња на свету.

Активирај твоје предзнање

- ❑ Зашто су се домородачки становници у Америци називали Индијанци?
- ❑ Како се то десило? Ко је открио континент Америке?

Наводићеш открића на континентима (када и како су откривени).

Открића на
континентима

Откривање Америке

Велика географска открића представљају период људске историје који је почео у XV веку и трајао до XVII века. Постоји неколико разлога за велика географска открића која су подстакла Европљане да открију нове трговачке путеве и нове земље. Хиљаде Европљана у пренасељеним деловима Европе требало је да се преселе на друге територије, а њихови краљеви су желели да освоје нове територије. Стога су ови мотиви натерали људе Европе у потрагу за новим земљама.

Кључни разлог за нове трговачке путеве морем били су затворени трговачки путеве копном за европске трговце из Османске Империје. У Европи је постојао стални пораст потражње за оријенталним производима, као што су: азијски зачини, злато, драго камење, свила и друго.

Истовремено, створени су услови за велика географска открића. Научници и проналазачи тог периода обезбедили су алате као што су компас, открили ватрено оружје и барут, усавршили географске карте и побољшали технике бродоградње. Бродови (каравела) су могли пловити преко океана и превозили су велики број морнара.

Шпански и португалски морепловци први су открили морски пут до Индије. Али уместо да стигну до Индије, открили су нови континент. Мислећи, у почетку, да је то Индија, назвали су домородачко становништво Индијанцима.

Повезиваћеш откриће континента са ширењем становништва на Земљи.

Кристофер Колумбо открио Америку 1492. Истражио је то подручје и почела је изградња европских насеља, а тиме и европску културу. Мислио је да је открио морски пут до Индије, па је тамошње људе назвао Индијанцима.

Касније, талијански морепловац **Америго Веспучи** доказао да Колумбо није нашао пут до Индије, али открио потпуно нови континент. Новооткривени континент звао се Америка, по његовом имену.

Прије Колумба, Викинзи су раније открили Америку стотинама година, али је нису населили. Зато се откриће Колумба рачуна значајније. Овим начином је почело **ширење становништва** на новооткривеном континенту Америка.

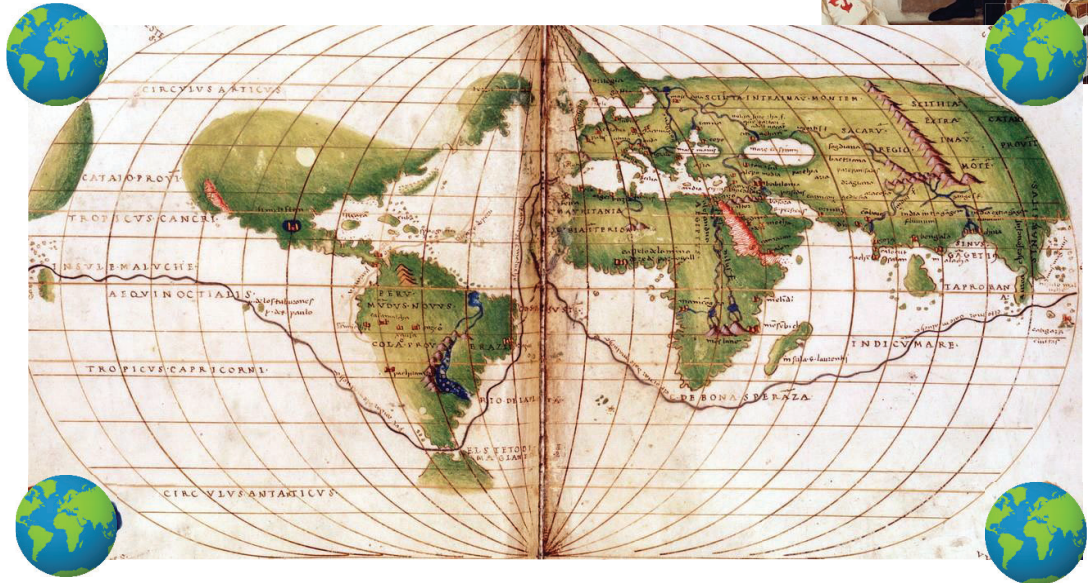

Португалски морепловац **Васко де Гама** направио је три поморска путовања у Индију између 1497. и 1524. године. Његова путовања отворила су поморски пут од Западне Европе до Истока и учинила Португалију светском силом. Тако су се зачини попут: бибер, цимета, каранфилића, мушкатног орашчића увозили из Кине, Арабије и Индије, и били су скупљи од злата. Пут до Индије допринео је паду цена зачина у средњем веку.

Повезиваћеш откриће континента са ширењем становништва на Земљи.

Фернандо Магелан је истраживач из Португалије. Он и његови морнари били су први Европљани који су прешли Тихи океан. Године 1519., један од његових бродова обавио је прво путовање око света, иако није доживио да заврши путовање. Полазећи од Португала и крећући се на исток према Азији, прешао је Тихи океан и стигао до Јужне Америке. Брод је наставио у истом правцу, према истоку, и вратио се у Португалије. Тиме је доказао да Земља није равна, већ да има округли облик.

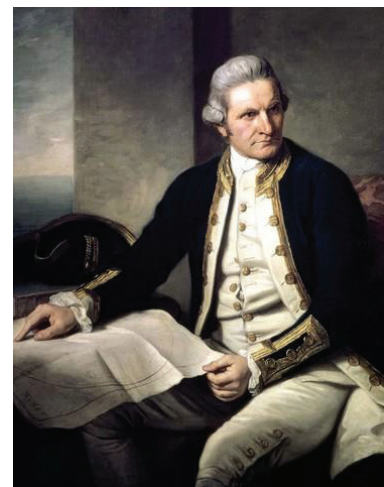

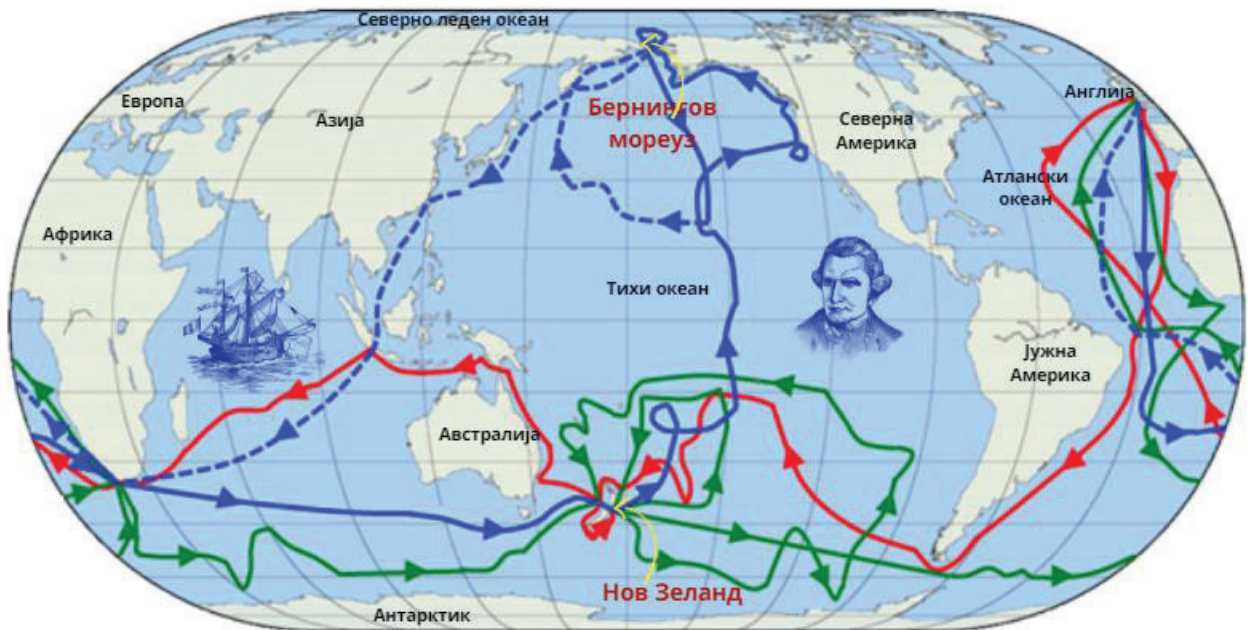
Прво путовање око света 1519. године

Занимљиви подаци

Фернандо Магелан је први морепловац који је утврдио повезаност Тихог и Атлантског океана.

Британски истраживач капетан **Џејмс Кук** водио је три путовања до Тихог океана. Његова путовања одвела су га чак на југ до Антарктика и на север до Беринговог мореуза. На својим путовањима стигао је до источне обале Аустралије. Он је опловио Антарктик, открио Нови Зеланд и Њуфаунленд (острво у Арктичком океану које припада Канади).

Које су последице великих географских открића?

- ❑ Откриће Америке, проналазак морског пута за Индији и прво путовање око света.
- ❑ Почело насељавање америчких континената, Аустралија, као и острво Нови Зеланд.
- ❑ Допринели су развоју науке.
- ❑ Створена су насеља на новим континентима. Са нових територија у Европу су доношени разни зачини.
- ❑ Утицали су на развој картографије и бродоградње.
- ❑ Нова идеја да је Земља округлог облика навела је морнаре да плове на исток да би се вратили на исту тачку са запада.

ук
Мореуз је узак део, морско подручје које раздваја два копна и спаја два мора, морски теснац.

Размисли и одговори

1. Који су разлози великих географских открића?
2. Шта је откриће Кристофора Колумба?
3. Где су га одвела путовања капетана Џејмса Кука?
4. Ко је направио први пут око света?
5. Објасните открића Фернанда Магелана.
6. Који је истраживач открио пут до Индије?
7. Које су позитивне промене донела велика географска открића?
8. Објасните како је почело ширење становништва на новооткривеним континентима.

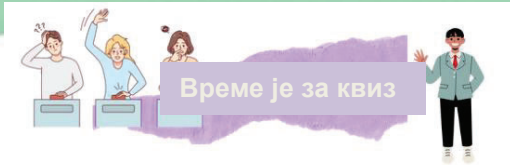

Истражи где се налазе: Нови Зеланд, Њуфаунленд, Аустралија и Берингов мореуз на карти света или са интернета.

Ако желиш да сазнаш више...

Винова лоза, памук, разне животиње и разне врсте воћа донети су из Европе у Америку. Кромпир, кукуруз, дукан, какао и други, почели су да се узгајају у Европи, а донети су из Америке.

ТЕМА 2: СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ

Одреди тачне тврдње (заокружи).

□ Који су разлози за Велика географска открића?

1. Изградња бродова у Португалији који би могли пловити океанима.
2. Напредак и ширење Отоманске империје у Европи било је озбиљно препрека трговини између Европе и Азије.
3. Откривено ватрено оружје и барут.
4. Недостатак племенитих метала и истовремена потрага за новом земљом где ће се наћи злато и сребро, зачини и слоновача.
5. Жеља хришћана да шире хришћанство на новоосвојеним територијама.
6. Жеља да се настане у Кини и Индији.
7. Потрага за новим трговачким путевима из Европе у Индију и Источну Азију.
8. Нови изуми, као што су: папир, сателит и компјутер.
9. Изуми, као што су поморски компас и нове географске карте.
10. Подршка и помоћ од краљева у европским државама.

□ Који су морепловци из Западне Европе извели прва путовања?

1. Португалски и немачки морепловци.
2. Шпански и француски морепловци.
3. Шпански и португалски морепловци.

□ Шта су створили научници и проналазачи тог периода?

1. Створили су помагала, као што је компас.
2. Ватрено оружје и барут.
3. Компјутерске програме.
4. Побољшали су вештину израде географских карата.
5. Бицикл на два точка.
6. Бродови (каравеле) који могу да плове преко океана а са којима је могао путовати велики број морнара.

□ Шта су велика географска открића допринела даљем развоју света?

1. Почело масовно насељавање на новооткривеним континентима Америке, Аустралија, као и острво Нови Зеланд.
2. Парадајз, бибер, банана, итд. су донети из Европе у Америку животиња и разних врста воћа.
3. У Европи су почели да се узгајају кромпир, кукуруз, дуван, какао и друго, а донети су из Америке.
4. На новим континентима настали су градови и насеља.
5. Са новооткривених територија копало се злато и сребро и доносили разни зачини у Европу.

Активирај твоје предзнање

- Колико континената има на Земљи?
Процени који је највећи континент по површини.

Упоредиваћеш континенте према површини и набрајаћеш од највећег до најмањег према површини.

Континент је огромно копнено пространство на Земљи.

Површина
континената

Континенти по величини према површини

Земља има седам континената: Азију, Африку, Северну Америку, Јужну Америку, Антарктик, Европу и Аустралију. Највећи континент на свету је Азија са 44,5 милиона квадратних километара. Заузима око 30% укупне површине Земље. Африка је други највећи континент на свету са 30 милиона квадратних километара земље. Аустралија и Океанија обухвата: Аустралију, Нови Зеланд и многа острва у Тихом океану.

КОНТИНЕНТ	ПОВРШИНА У КВАДРАТНИМ КИЛОМЕТРИМА
Азија	44,5 милиона км ²
Африка	30 милиона км ²
Сјеверна Америка	24 милиона км ²
Јужна Америка	18 милиона км ²
Антарктик	14 милиона км ²
Европа	10 милиона км ²
Аустралија и Океанија	9 милиона км ²

Активност

Упоредите континенте према њиховој површини и поредајте их од најмањег до највећег. Интерпретирајте податке са графикона. (Колико км² има Азија и Европа? За колико км² је површина Антарктика већа од површине Европе?)

Ако желиш више да сазнаш...

Океанија је заједничко име за многобројна острва (око 10 000) у југозападном и средишњем делу Тихог океана.

Активирај твоје предзнање

Упоредићеш континенте према броју становништва и набрајаћеш их од највећег до најмањег према становништву.

Разгледај слику и објасни.

- Шта мислиш, да ли је на највећем континенту по површини насељено и највише становника ?
- Колико становника има најмањи континент по површини?

Број становништва на континентима

2023. године укупна популација Земље достићи ће око 8 милијарди људи. Најнасељеније земље на свету су Кина и Индија, које се налазе на континенту Азија. Према овим подацима, Азија је највећи континент по броју становника, са око 4,8 милијарди људи. Европа има око 741 милион становника и трећа је по броју становника у свету. У Аустралији и Новом Зеланду живи око 26 милиона људи. Становништво Антарктика састоји се углавном од научно-истраживачких тимова. Број становника варира, од око 1 100 у суровој антарктичкој зими до око 4 400 у блажим летњим месецима. Тамо нема сталних становника.

Активности у пару

- Податке о броју становништву континената распореди у табелу и распореди их од највећег према најмањем. Направи стубасти графикон. Користи алате програма за обраду података (Excel). Упореди континенте према популацији.
- Интерпретирај податке са графикона. (Колико укупно становника имају Јужна и Северна Америка? Колико становника има на Антарктику?)

Континент	Број становништва
Азија	4,8 милијарди
Африка	1,5 милијарди
Северна Америка	604 милиона
Јужна Америка	440 милиона
Антарктик	/
Европа	741 милион
Аустралија и Океанија	45 милиона

Подаци из 2023. године

Активирај твоје предзнање

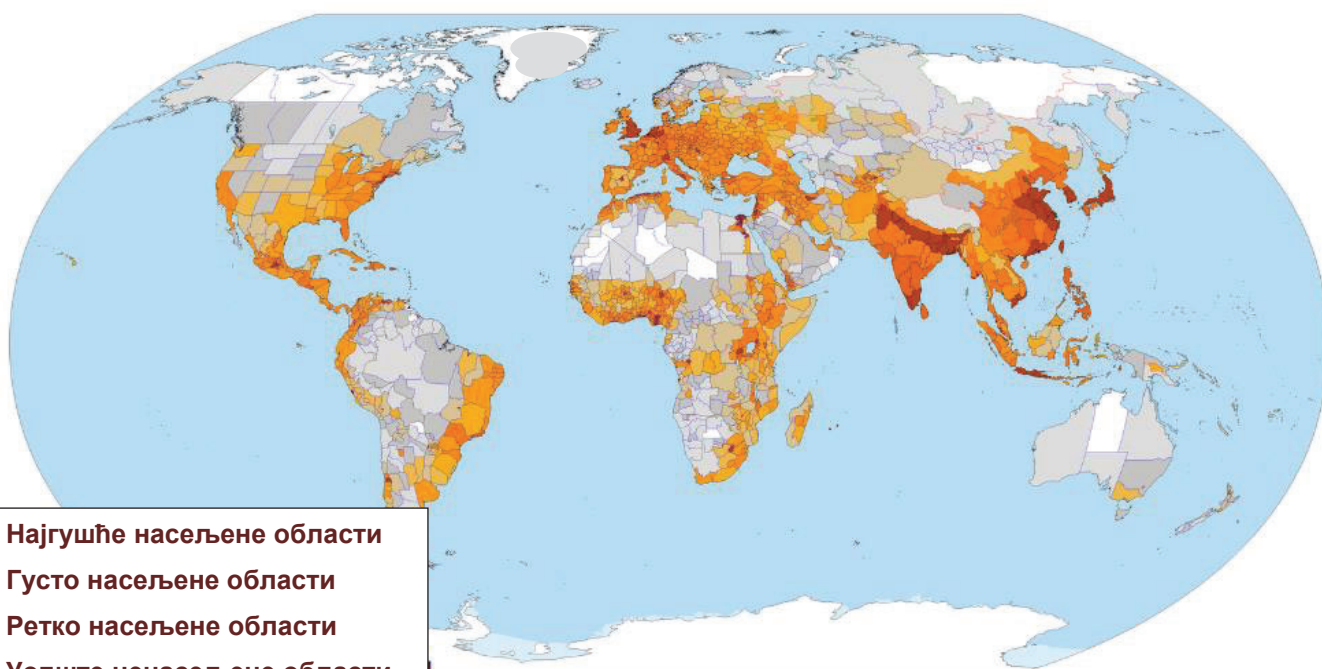
Правићеш разлику између густине насељености и број становништва на континентима.

- ❑ Разгледај карту света и процени који делови Земље су најнасељенији.
- ❑ Који дијелови континената су ненасељени? Какви су природно-географски фактори у овим подручјима?
- ❑ Који континент је најгушће насељен?

Густина
насељености

Густина насељености представља број житеља на 1 км².

Густина насељености се одређује када се укупни број становништва подели са величином територије на којој живи.

Најгушће насељене области
Густо насељене области
Ретко насељене области
Уопште ненасељене области

Густина насељености се рачуна када се број становника одређене област подели са површином исте те области.

Просечна густина насељености на светском нивоу је око 54 становника квадратни километар. Најгушће насељени континент је **Азија**. Али најгушће насељена земља је Монако, са око 18.000 становника по квадратном километру који се налази у Европи.

(Подаци из 2022.) [world Population Projections - Njorlometer \(worldometers.info\)](https://worldometers.info/world-population-projections/)

Размисли и објасни

- ❑ Погледајте карту света са подацима о броју популацији и одредите најгушће насељени континент и континент са највећим бројем становника. Је ли то исти континент? Проверите своју процену подацима из различитих извора.
- ❑ Зашто континенти са великим бројем становника нису свуда густо насељени?

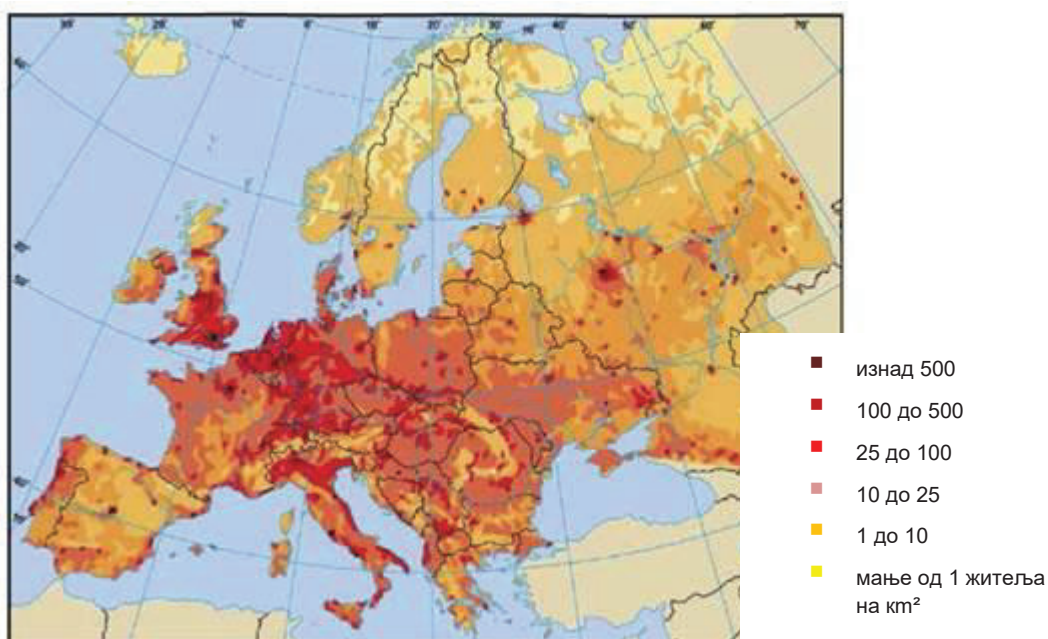
Рад у малим групама

Прецртајте контуре континената (Прилог 1), изрежите их и распоредите по броју становништва почевши од континента са највећом бројем житеља. Затим обојите континенти у дијеловима с нијансама смеђе боје (најгушће насељени - тамно смеђи) до беле боје (ненасељена подручја континената), односно према карти или из других извора. Разговарајте о разлици између најгушће насељеног континента и континента с највећим бројем становништва. Запишите закључке и изнесите их својим саученицима из разреда.

Истражуј на интернету или из других извора.

- ❑ Поређај према густини насељености, од најгушће насељеног континента до најређе насељеног континента.
- ❑ Који континент није насељен и зашто?
- ❑ Разгледај карту Европе и одреди који делови овог континента су најнасељенији, а који су најређе насељени.

Ако желиш више да сазнаш, истражуј из енциклопедије, са интернета или из медија.

Уједињене нације предвиђају да ће број становништва на Земљи достићи око 10 милијарди житеља године.

Активирај твоје предзнање

- Шта мислиш, да ли се број житеља на континентима стално мења?

□ Од чега зависи стално мењање броја житеља?

Повезаћеш густину насељености са природним прираштајем и миграцијским кретањима становништва.

Природни прираштај,
наталитет,
морталитет,
миграције

Наталитет је однос броја рођене деце у једној календарској години у односу на број житеља на једном месту, крају или држави. Наталитет се стално мења.

Морталитет је смртност, број смртних случаја у једном подручју. Стопа морталитета се временом мења и различита је на одвојеним континентима.

Наталитет и морталитет зависе од природних услова, друштвених, социјалних и економских фактора. Густина насељености, с друге стране, директно зависи од повећања или смањења стопе наталитета и морталитета. Када је густина насељености ниска, онда се настоји да се повећа наталитет и стопа морталитета да буде нижа, што ће омогућити повећање броја становништва.

Рим 1950. г.

Рим 2023. г.

- Град Рим 1950. године је имао око 1,8 милиона житеља. Ове, 2023. године, има око 4,3 милиона житеља. Број житеља се у овом граду видљиво повећао за 73 године.
- Шта мислиш, који су разлози за тако велико повећање броја житеља у Риму?

Природни прираштај је разлика између наталитета и морталитета одређеног становништва, у одређеном временском период. То је природна промена становништва и показује пораст или опадање броја становништва.

Извор податка: Natural rate of population growth by continent 2014 / Statista

Дискусија

Осим у Африци, природни прираштај је у опадању на свим континентима у задњим годинама. Тумачите податке из дијаграма.

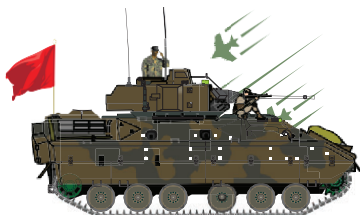
- ☐ Које су ваше претпоставке о факту да је у Европи природни прираштај 0%?
- ☐ На којим континентима је природни прираштај мали?
- ☐ На којем континенту је природни прираштај највећи и зашто?
- ☐ На која два континента је природни прираштај око нуле?
- ☐ Шта мислите, зашто је природни прираштај у свету мали?
- ☐ За колико процената је природни прираштај мањи у Северној Америци од Јужне Америке?
- ☐ Које су ваше претпоставке о природном прираштају у будућности?

Размисли и одговори

1. Од којих фактора зависи наталитет, а од којих морталитет?
2. Шта је природни прираштај?
3. Када је густина насељености мала, шта се настоји урадити?
4. Објасни како природни прираштај утиче на густину насељености?

Велики утицај на пресељавање становништва имају политички, социјални, економски и друштвени фактори.

ратови

глад

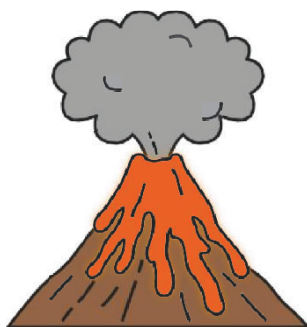

сиромаштво

Миграције

Пресељавање и умањивање броја становништва је условљено природним и климатским катастрофама.

вулкан

поплава

пандемија

земљотрес

цунами

Сиромаштво, низак животни стандард, војни сукоби, природне катастрофе разлози су расељавања становништва.

Миграција је кретање становништва с једног места на друго.

Манифестује се као **исељавање** (емиграција) и досељавање (имиграција). Према временском периоду, то може бити стална или привремена (дневна, седмична, месечна итд.) промена пребивалишта од стране појединца или групе.

Према томе **где се одвијају, миграције** се деле на унутрашње и спољне. Унутрашње миграције се дешавају унутар земље када се становништво сели с једног места на друго унутар своје земље (на пример, особа се сели из села у град и обрнуто).

Спољне миграције представљају исељавање из своје земље у другу државу из различитих разлога и усељавање у другу државу на дужи или трајни боравак.

Размисли и одговори

1. Објасни шта је миграција.
2. Каква врсте миграција постоје према томе где се одвијају?
3. Који су разлози за миграцију људи у другим деловима своје земље? О каквој миграцији је
4. Наведи примере за спољну миграцију!
5. Који су разлози за спољну миграцију?

Активности

Поплава у Македонији 6. августа 2016. г.

Земљотрес 1963. г.

Подаци о природним катастрофама

Ерупција планине Тамбора или Томборо, активног вулкана у Индонезији. Године 1815. било је око 71.000 жртава.

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_volcanic_eruptions_by_death_toll

Најсмртоноснији земљотрес у историји био је у Сханкси, у Кини, 1556. године. Процењује се да је умрло 830.000 људи.

www.history.com/this-day-in-history/deadliest-earthquake-in-history-rocks-china

2004. године, ужасан цунами у Индијском океану, на Суматри, Индонезија.

Процењује се да је умрло 300.000 људи.

Рад у малим групама

Истражите интернет на страницама које је навео наставник других извора:

- ❑ О последицама цунамија у Индијском океану 2004. године.
- ❑ О последицама узрокованим земљотресом у Скопљу 1963.
- ❑ О великој поплави у Стајковцима 2016. године.
- ❑ О последицама која је изазвала пандемија КОВИД у светском оквиру.
- ❑ Записујте закључке и презентујте пред разредом (Како су ове природне катастрофе утицале на миграцијска кретања?).

Активирај твоје предзнање

- ❑ Који су разлози да људи мењају пребивалишта?
- ❑ Урадите драматизацију текста.

Објашњаваћеш промене у структури становништва на континентима под утицајем миграцијских кретања људи различите боје коже и религијске припадности.

Постоје три расе у свету: црна, бела и жута раса. Верску различитост у свету сачињавају: хришћинство, хиндуизам, будизам, јудаизам и други.

Моја мајка и отац су пореклом из Либерије. Одатле су се иселили због војног сукоба. Рођена сам у Америци, припадам црној раси и муслиманској вери.

Ја сам Македонац. Моји родитељи нису радили, услови живота су били веома тешки. Моја мајка је прво отишла у Немачку, а онда се цела породица иселила. Моја религија је православна и ја сам беле расе.

Ја сам из Кине. Живимо у Аустралији. Како се то догодило? Када је пандемија почела, били смо у посети Аустралији и остали овде. У мојој домовини је много људи умрло од ове пандемије. Иначе, ја сам жуте расе и моја религија је будизам.

Дискутирајте у разреду

1. Који су разлози што су се ови људи иселили из своје земље?
2. Шта ће се десити ако се многи људи различите етничке припадности доселе у једну државу?

Основне карактеристике **структуре становништва** су: старост, пол, етничка припадност и густина. Један од начина мерења структуре становништва је попис становништва.

Људи обично мигрирају, иселавају се ради бољих услова живота. Миграције су такође важан фактор који треба узети у обзир када се посматра структура становништва.

Пресељење у другу државу, ако је масовније, доприноси и промени структуре становништва у тој земљи.

Пример

У једној земљи има 500.000 становника, ако се тамо преселе 100 000 људи из друге земље, затим структура становништва земље у коју су емигрирали ће се променити према старости, полу, етничкој припадности и густ

Размисли и одговори

1. Које су карактеристике структуре становништва?
2. Како се утврђује или мери структура становништва?
3. Шта ће се променити у структури становништва континенти под утицајем миграцијских кретања људи различите боје коже и вере?
4. Шта ће се догодити са структуром становништва ако се усели 300.000 људи? (Држава има око милион грађана.)
5. У земљи која има 1 милион становника припада 90%. једна религија. Како ће се променити њена етничка структура државе ако се досели пола милиона становника који припадају другој религији?

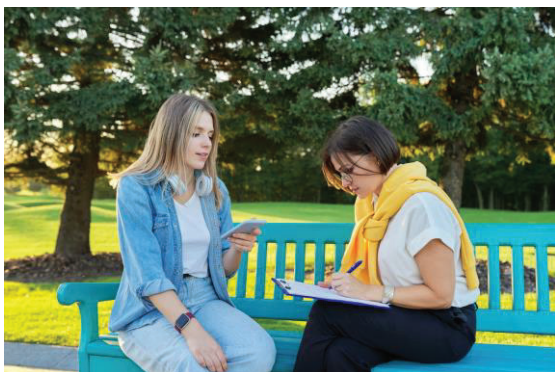
Истраживачки пројекат

Будите мали новинари и истражујте о разлозима иселјавања и досељавања људи у нашој држави.

Фазе пројекта

1. Поделите се у малим групама.
2. Одредите задатке и време потребно за пројекат.
3. Изаберите материјале и информације (текстови из новина, енциклопедије, интернет, мед слике, фотографије, анкете или интервуа са досељеницима из других држава или са људима ко спремају да се иселе из наше државе.

4. Утиске и закључке истраживања лепо обрадите и припремите се за презентацију.
5. На крају урадите процену вашег рада заједно са наставником.

Активирај своје предзнање

- ❑ Како ћеш се разумети са људима који су доселили у твојој држави, а још не знају македонски језик?
- ❑ Са чиме ћеш упознати досељеника о твом граду или селу?

Наводи ћеш позитивне ефекте миграцијских кретања.

Позитивни ефекти миграција

Позитивни ефекти миграцијских кретања:

1. **Миграциона** кретања повећавају понуду радно способног становништва. Све то доприноси економском развоју земље.
2. Људи који су се доселили у земљу припадају различитим расама, религијама, језицима и свему томе доприноси стварању мултиетничког друштва. Ово побољшава разумевање и толеранције између различитих група.
3. Већа комуникација међу људима која доприноси прихватању расних, верске и језичке разлике међу људима.
4. Имиграција доприноси повећању становништва у регионима где да је наталитет низак.
5. Досељеници упознају традицију и историју земље у којој се налазе емигрирали и које би требали поштовати.

Размисли и одговори

- ❑ Који су разлози миграције?
- ❑ Наведите пример унутрашње миграције из вашег непосредног окружења.
- ❑ Који су позитивни ефекти унутрашњих, а који екстерних миграција?
- ❑ Како миграцијска кретања доприносе стварању мултиетничког друштва?

Истражујте на интернету и из других извора

Истражите миграцију становништва, на пример: миграције узроковане сукобом, жељом за бољим животом, због природних катастрофа или неког разлога, према следећим смерницама:

- ❑ Последице миграција.
- ❑ Позитивни ефекти пресељења за исељенике у другу државу.
- ❑ Предности државе у којој постоји велики број имиграната у смислу толеранције и разумевања међу људима различитих раса, религија и нација.

Активирај твоје предзнање

Разгледај карту света и процени:

Оспособићеш се да правиш разлику између величине државе према површини и величини државе према броју становника.

- Које државе су највеће по површини на сваком континенту?
- Која држава је највећа према површини у свету?

Подсети се

Која подручја земље су била ненасељена или привремено насељена?

Процени

Шта мислиш, да ли је величина површине земље битна да земља има највећу популацију?

У свету постоји око 195 земаља. Постоје и територије којима не припадају неке земље. Неке су насељени, а неке нису. Велике државе према површини имају разна подручја која су густо насељена, али и подручја која уопште нису насељена. Тако да државе могу имати територију по површини али мали број житеља у односу на површину.

Примери:

□ Највећа земља по површини је Русија, од око 17 000 000 км² и заузима 11 од укупне светске копнене масе. Али, Русија има око 146 милиона становништва што је мало у односу на површину. Односно, густина насељености је око 9 житеља на квадратном километру. Кина је држава са највећем бројем житеља, са око 1,4 милијарди и са густином насељености од око 151 житеља на км².

(Податак из 2022. г.)

□ Најгушће насељена држава је Монако са око 18 000 житеља на км² израчунато 2022. године. Површина Монака је 2 км².

ТЕМА 2: СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ
Активности

Погледај табелу и донеси закључак о односу између величине површине земље и броја становника у тој земљи. Подаци су преузети са следећег линка: <https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/> и имају за циљ да вам помогну током истраживачких активности, а не за памћење чињеница.

- ☐ Које су највеће државе у свету по површини?
- ☐ Која држава има највећи број становника? Колика је њена површина?
- ☐ Која је највећа држава у свету по површини?

а) Зашто ова држава нема највећи број становника?

б) Који су разлози што су нека њена подручја ненасељена?

Број	Име државе	Површина км ²	Број становништва
1.	Русија	17 098 246	146 122 520
2.	Канада	9 984 670	37 742 154
3.	Кина	9 706 961	1 456 188 319
4.	САД	9 372 610	336 925 270
5.	Бразил	8 515 767	217 186 052
6.	Аустралија	7 692 024	25 499 884
7.	Индија	3 287 590	1 421 869 561
8.	Аргентина	2 780 400	45 195 774
9.	Казахстан	2 724 900	18 776 707
10.	Алжир	2 381 741	43 851 044

Рад у пару

Ранг	Држава	Број становника	Заокружено на милион
1.	Бразил	217 186 052	217 милиона
2.	Мексико	133 120 646	133 милиона
3.	Индија	1 421 869 561	1 422 милиона
4.	САД	336 925 270	337 милиона
5.	Индонезија	282 467 169	282 милиона
6.	Пакистан	234 494 471	234 милиона
7.	Кина	1 456 188 319	1 456 милиона
8.	Нигерија	222 597 645	223 милиона
9.	Бангладеш	169 754 090	170 милиона
10.	Русија	146 122 50	146 милиона

- ☐ Ради са алаткама програма за обраду података (пример: Ексел, Калк и други).
- ☐ Поређај податке (оне које су заокружене на милионе) у табели, од највећег броја становника до најмањег.
- ☐ Креирај стубаст дијаграм према подацима из табеле и откриј која држава има највише становника.
- ☐ Поређај првих десет држава почевши од државе са најмањим бројем становника.
- ☐ Презентуј и дискутирајте у разреду (Која је по реду Русија по броју становника? Које две државе имају изнад милијарду становника?)

Број становништва се мења сваке секунде у свакој држави. Ови подаци су преузети јула 2023 године. Уколико сада погледате линк, подаци о броју становништва се разликују са овима у табели.

Истражуј на интернету или из других извора

На следећем линку можеш сазнати о рангирању 195 држава према њиховој површини у квадратним километрима:

<https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/>

На следећем линку можеш сазнати како се мења број становника сваке секунде на планети Земљи:

<https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/>

ТЕМА 2: СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ

Активирај твоје предзнање

Разгледај карте континената, процени и откриј:

- Која је држава највећа по површини на сваком континенту?
- Која је држава највећа по површини у свету?

Наводићеш највеће државе на сваком континенту (према површини и према броју становника) и лоцираћеш их на политичкој карти.

Рад у малим групама

Нека свака група погледа један континент и запише три највеће земље по површини на континенту. Користите интернет или друге податке како бисте своје тврдње учинили што веродостојнијима. Нека једна група објасни о континентима Аустралије и Антарктика. (Колико држава има на овим континентима? Зашто нема држава на Антарктику?)

ТЕМА 2: СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ

Према најновијим подацима (2023.) Њорлдометер-а, у Европи постоје 44 држава, а највећа по броју становника је Русија. Наша земља заузима 32. место у Европи према броју становника.

Кина је највећа држава на азијском континенту по броју становника. У Северној Америци највећа држава по броју становника су САД, а у Јужној Америци то је Бразил. У Африци Нигерија има највећу популацију. Аустралија је и континент и држава са око 26 милиона становника. Антарктик је само територија.

Подаци за државе са највећим бројем становника по континентима имају за циљ да вам помогне у истраживачким активностима, а не за памћење чињеница.

Рад у пару

Прегледајте податке за највеће државе према броју становника и лоцирајте их на картама. Заокружите назив државе.

Azija

- Кина: 1 456 188 319 становништва.
- Индија: 1 421 869 561

Африка

- Нигерија: 206 139 589 становништва.
- Етиопија: 114 963 588 становништва.

Антарктик нема становника

Званично их нема, али постоје истраживачке станице које су стално насељене малим групама научника. Током сезоне 2011/2012, око 417.000 туриста посетило је континент.

Европа

- ❑ Русија: 146 122 520 становништва.
- ❑ Немачка: 83 783 942 становништва.
- ❑ Велика Британија: 67 886 011 становништва.

Северна Америка

- ❑ Сједињене Америчке Државе: 336 925 270 становништва.
- ❑ Мексико: 128 932 753 становништва.
- ❑ Канада: 37 742 154 становништва.

Јужна Америка

- ❑ Бразил: 217 186 052 становништво.
- ❑ Колумбија: 50 882 891 становништво.

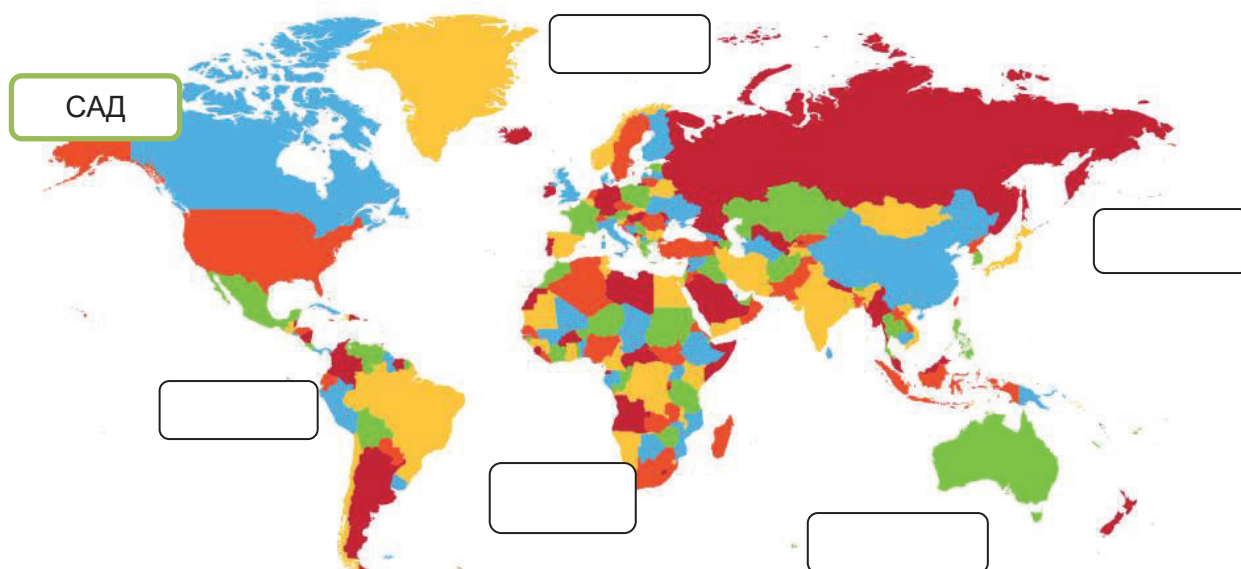
Аустралија са Океанијом

- ❑ Аустралија: 25 499 884 становништва.
- ❑ Папуа Нова Гвинеја: 8 947 024 становништва.
- ❑ Нови Зеланд: 4 822 233 становништва.

ТЕМА 2: СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ

Активности

1. Покушај да лоцираш и на карти да упишеш само назив највеће земље по броју становника на сваком континенту. Користи податке на страницама 65 и 66 о величини становништва највећих земаља на сваком континенту.

2. У табелама су прве три највеће државе по површини и становништву у свету.

□ Која држава се налази у обе табеле?

Број	Име државе	Површина у км ²
1	Русија	17 098 246
2	Канада	9 984 670
3	Кина	9 706 961

Број	Име државе	Број становништва
1	Кина	1 456 188 319
2	Индија	1 421 869 561
3	САД	336 925 270

Ако желиш више да сазнаш...

Број становника се мења сваке секунде и ако желите да знате колико становника има одређена држава, потражите на следећем линку:

<https://www.worldometers.info/population/>

Активирај твоје предзнање

- Које су највеће државе сваког континента према броју становништва, а које по површини?
- Које веће градове си посетио ван твоје државе?

Именоваћеш главне градове и највеће градове највећих држава на сваком континенту и лоцираћеш их на политичкој карти.

Највећи градови
и главни градови
највећих држава

Кина је држава са највећим бројем становника на свету, са око 1,4 милијарде људи.

Има најдужу копнену границу на свету и граничи са 14 земаља.

Главни град Кине је **Пекинг**, са око 20 милиона становника. Налази се у северној Кини.

Шангај је највећи град у Кини и други по величини град на свету. Налази се на ушћу реке Јангцекјанг.

Шта да посетите у Кини?

Кинески зид је најдужи зид на свету. Истражуј колика је његова дужина. [Great Wall of China | Definition, Length, Map, Location, & Facts | Britannica](#)

- Велики Буда из Лешана или пећине Јунганг и Национални паркови и поља пиринча.

Шангај

Пекинг

Русија је највећа држава по површини у **Европи** и **свету**. Њена површина покрива већи део два континента: Европе и Азије. Железнички саобраћај је веома користан за становнике. Најдужа железничка линија је од Москве до Владивостока.

Највећи градови су: Москва, Санкт Петербург, Новосибирск, Екатеринбург и други милионски градови.

Москва је главни град Русије и најнасељенији град у земљи, са око 12,7 милиона становника (подаци из 2020.). Познато је по својој богатој култури и живописној историји. Москва је најсевернији милионски град на свету.

Санкт Петербург је бивши главни град Русије, који има око 5,4 милиона становника. Други је град по броју становника у Русији, углавном због своје локације на Балтичком мору. Познато је по својим железничким везама са градовима као што су Москва, Варшава и Хелсинки.

Шта да посетите у Русији?

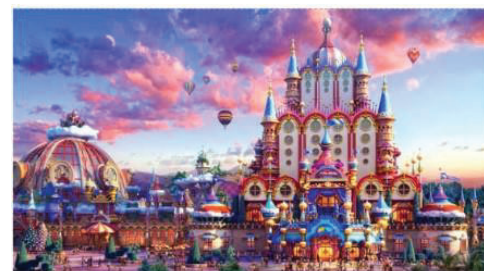
- ❑ Бајкалско језеро је једини слатководни базен на свету у којем живе фоке.
- ❑ У Москви: Музеј Ермитаж, који има око 570 уметничких дела врхунских светских уметника, Црвени трг, Баљшој театар, који има најбоље балетске представе на свету.
- ❑ Палате у Санкт Петербургу, језеро на реци Неви.
- ❑ Палата Катарине Велике у Екатеринбургу и многе друге палате, споменици и занимљивости.

Москва

Санкт Петербург

Дизниленд

Сједињене Америчке Државе (САД) сачињавају 50 савезних држава. Главни град је **Вашингтон** и налази се у савезној држави са истим именом – Вашингтон.

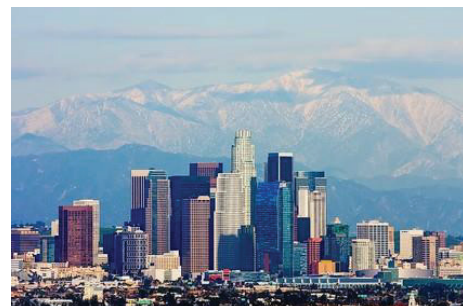

Вашингтон

Вашингтон је основан после Америчке револуције и именован је по оцу оснивачу и првог председника Сједињених Америчких Држава, генерал Џорџ Вашингтон.

Њујорк

„Велика јабука“, Њујорк, је најнасељенији град у земљи. У њему се налази један од најпознатијих светских споменика – Статуета слободе.

Лос Анђелес

Лос Анђелес или Град анђела, је у Калифорнији и други је по реду по величини. Холивуд, Дизниленд и Беверли Хилс су најлепша места која вреди посетити.

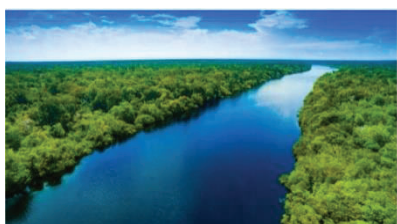

Бразил је највећа држава по површини и броју становника у Јужној Америци. Главни град је Бразилија, који се налази у централно-западном региону Бразила. Овај град се налази у бразилским восоравнима. Премештање главног града Бразила у Бразилију одражава жељу да се престоница премести на централнију локацију како би се повећао раст становништва у унутрашњим регијама Бразила. Бразилија је град познат по великом броју небодера.

Бразилија

Са становништвом од око 20 милиона житеља, Сао Паоло је највећи град у целој Јужној Америци.

Река Амазон у Бразилу

Рио де Жанеиро

Сао Паоло

Ако желиш да сазнаш више...

Бразил је један од највећих произвођача кафе на свету и ту се налази велики део амазонске прашуме, такозвана плућа планете.

Аустралија је континент и држава, која је са свих страна окружена океанима. Централни део земље је пустињски или полусушни. Заправо, Аустралија је најсушнија и најравнија насељена земља на свету и земља с најмање плодног тла. Југоисточни и југозападни делови имају умерену климу. Ту живи већина становништва. Главни град је Канбера. Поред Канбере већи градови су Сиднеј и **Мелбурн**.

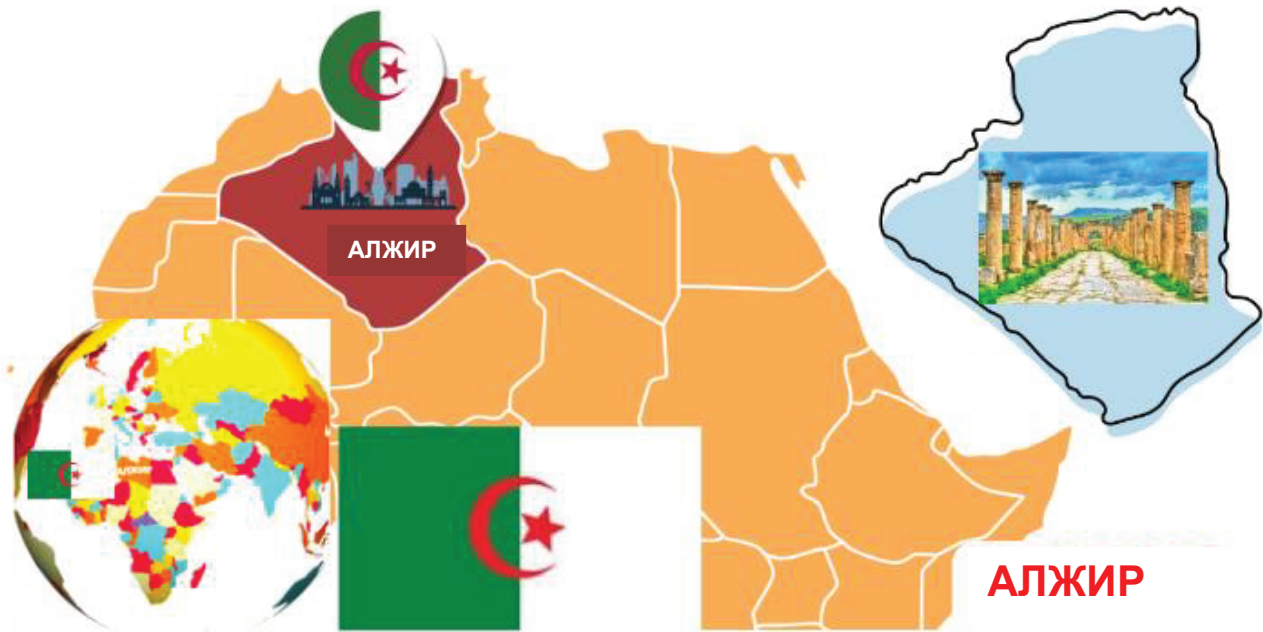
Канбера је главни град Аустралије. Сматра се националним градом образовања и стално се рангира као један од најбољих градова на свету за студенте. Језеро *Бурли Грифин* је у његовом центру, окружено великим шумама и националним парковима/природним резерватима.

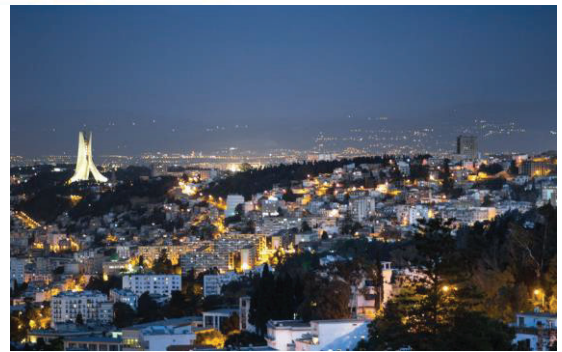
Сиднеј је други по величини град у Аустралији, дом опере, град са много плажа. Налази се на југоисточној обали. Сиднеј је једна од најважнијих морских лука у јужном Пацифику.

Мелбурн се налази на јужној обали у источном делу земље и око 900 километара југозападно од Сиднеја. То је најјужнији град на свету, са преко милион становника, град познат по својој архитектури.

Алжир се налази у северној Африци и има обалу на Средоземном мору на северу. То је највећа држава у Африци по површини, граничи са седам земаља. Главни град је Алжир, а највећи градови су Оран и Ел Џефла.

Рад у малим групама

Прва група је „туристичка агенција“, а друге групе су представници „туриста“ (туриста из разних нација). Туристи се обраћају туристичкој агенцији како би организирали путовање на одређено место на континенту. Туристичка агенција планира њихово путовање, истиче главне државе и градове, број становника и објашњава зашто би требали посетити те државе и градове. Уз помоћ туристичке карте света, обе групе одређују дестинације и мапирају које земље и градове требају посетити.

Размисли и одговори

- ❑ Који је највећи град по броју становника у Јужној Америци?
- ❑ Који је највећи град по броју становника у Сједињеним Државама?
- ❑ Зашто се највећи градови Аустралије налазе на југу континента?
- ❑ Који градови и државе имају исто име и на ком се континенту налазе?
- ❑ Које веће градове бисте желели посетити и зашто?
- ❑ Ако желите да видите Кинески зид, коју земљу бисте требали посетити?

Истражи следећи линк ако желите више информација о већим градовима у свету: [10 Largest Cities In The World - WorldAtlas](#)

Активности

- Попуните табелу према захтевима

Континент	Највећа држава по површини	Главни град	Нешто карактеристично за државу
Азија			
Европа			
Северна Америка			
Јужна Америка			
Африка			
Аустралија			
Антарктик			

- Запиши имена највећих држава на сваком континенту и њихове главне градове.

СТАНОВНИШТВО, ПОВРШИНА ПОЛОЖАЈ РС МАКЕДОНИЈЕ

Активирај твоје предзнање

РС Македонију ћете лоцирати на мапи Европе као државу Балканског полуострва.

Разгледај мапу Европе, процени и откриј:

- ☐ На којем континенту се налази наша држава?
- ☐ Према површини које место заузима Европа међу континентима?

Европа је континент који заузима западни део великог евроазијског континента. РС Македонија се налази у јужној Европи, на Балканском полуострву. Балканско полуострво је део југоисточне Европе.

Разгледај карту Балканског полуострва и откриј:

- ❑ Који део Европе заузима Балканско полуострво?
- ❑ Које државе сачињавају Балканско полуострво?

Полуострво је копно окружено водом са три и једне стране копном.

Балкански полуострво је део Јужне Европе. Наша држава се налази на њему заједно са: Грчком, Албанијом, Србијом, Косовом, Црном Гором, Босном и Херцеговином, Хрватском, Словенијом, Румунијом, Бугарском и делом Турске. Мали део Турске се налази на Балкану. Наша држава се налази на средишњем делу Балкана.

Размисли и одговори

- ❑ На којем полуострову се налази наша држава?
- ❑ Који део Европе заузима РС Македонија?
- ❑ Наброј државе које се налазе на Балканском полуострву.
- ❑ Колико држава има на Балканском полуострву?

Истражуј на следећем линку ако желиш више информација о Балканском полуострву:

<https://www.worldatlas.com/articles/balkan-countries.html>

Активирај твоје предзнање

Описиваћеш РС Македонију према површини и према броју становништва.

Разгледај карту Балканског полуострва, процени и откриј:

- ☐ Која држава је највећа по површини на Балкану?
- ☐ Која држава је највећа по површини на Балкану?

Попис

становништва је утврђивање броја становника и других података у једној земљи.

Површина једне државе изражава се у квадратним километрима (км²).

Људи који живе на територији једне земље чине становништво те земље. Попис становништва се обично организује сваких 10 година како би се потврдио број становништва у тој земљи. Број становника у РС Македонији се константно мења, али према послједњем попису становништва из 2021. године у нашој земљи живи 1.836.713 становника, односно око два милиона становника. Њена територија покрива 25.436 квадратних километара. Густина насељености је око 72,2 становника по квадратном километру, према подацима са сајта Државног завода за статистику из 2021.

Размисли и одговори

- ☐ Колико становника има наша држава?
- ☐ На колико година се уобичајено организује попис становништва?
- ☐ Колико км² има РС Македонија?

Истражуј на следећем линку ако желиш више информација о површини, броју становништва и друге податке о нашој држави:

[Државен завод за статистика - Соопштенија по области \(stat.gov.mk\) 03-Naselenie-Population.pdf](https://stat.gov.mk/03-Naselenie-Population.pdf)
[Broshura-mk-web.pdf \(stat.gov.mk\)](https://stat.gov.mk/Broshura-mk-web.pdf)

Година	Површина во км ²	Број на ОВ население
1931	25 713	949 958
1948	25 713	1 152 986
1953	25 713	1 304 514
1961	25 713	1 406 003
1971	25 713	1 647 308
1981	25 713	1 909 136
1991	25 713	2 033 964 ⁽¹⁾
1994	25 436	1 945 932 ⁽²⁾
2002	25 436	2 022 547
2021	25 436	1 836 713

Подаци у табели преузети из Статистичког годишника 2022 г. Државни завод за статистику.

Набрајаћеш суседне државе РС Македоније и њихове главне градове и лоцираћеш их на карти.

Активирај твоје предзнање

Разгледај карте континената, процени и откриј:

- Који је главни град наше државе?
- У којем главном граду суседне државе си био или знаш о њему?

Суседне државе

РС Македонија је држава која се налази на Балканском полуострву, у југоисточној Европи. Домовина је стекла независност 1991. године, а 1993. Македонија је постала чланица Уједињених нација.

Главни град државе је **Скопље** са популацијом од 526.502 становника или око пола милиона становника (према попису становништва из 2021. године). Наш завичај красе многе природне лепоте и многи културно-историјски споменици.

Географски, земља се граничи са Републиком Србијом и Републиком Косово на северу, Републиком Бугарском на истоку, Републиком Грчком на југу и Републиком Албанијом на западу.

Ако желиш више да сазнаш...

Рељеф државе је претежно планински. То је земља коју красе бројна језера и низ планина виших од 2.000 метара. Охридско језеро је једно од најлепших и најстаријих језера на свету, а око његових обала се налази око 365 цркава и манастира, као и џамија.

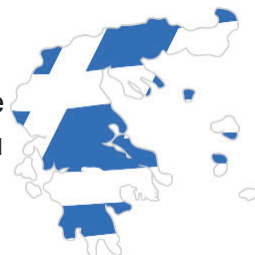
Главни град Републике Србије је **Београд**. Република Србија је наш северни сусед.

Република Албанија се налази на западној страни наше домовине. Главни град Албаније је **Тирана**.

Република Грчка је наш јужни сусед. Главни град је **Атина**. Атина је милионски град са много споменика из антике.

Северно од наше домовине налази се Република Косово. **Приштина** је главни град Косова.

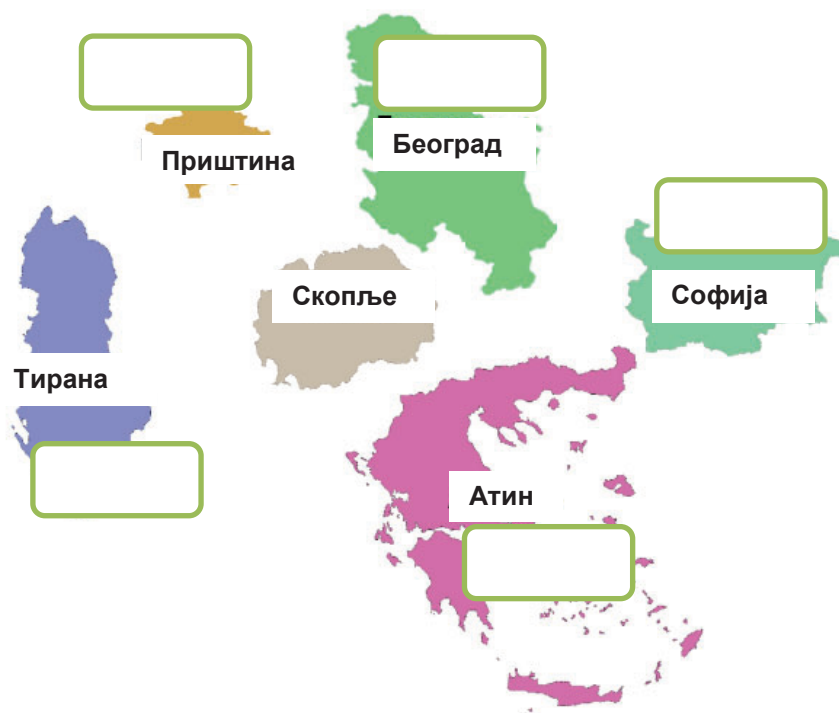

Источно од наше домовине
налази се Република Бугарска.
Главни град Бугарске је
Софија.

Активности

1. Према главним градовима суседних држава, одреди и запиши о којој суседној држави је реч.

2. Рад у пару

 Истражуј на интернету о значајнијим карактеристикама сваке суседне државе и њеног главног града.

По чему је препознатљив главни град те суседне државе?

3. Рад у пару

Према подацима у табели, упоређуј величину РС Македоније са величином суседне државе (према површини и према броју становника).

Ред. број	Име државе	Површина у км ²	Број становника
1.	Р. Грчка	132 049	10 373 000
2.	Р. Бугарска	111 036	6 385 000
3.	Р. Србија	77 589	6 707 000
4.	Р. Албанија	28 703	2 740 000
5.	РС Македонија	25 436	1 820 000
6.	Р. Косово	10 905	1 768 000

Подаци су преузети са [Фацтс f Британица](#)

- ❑ Која нам је по броју становника највећа суседна држава, а која најмања?
- ❑ Одреди најмању суседну државу према површини њене територије.
- ❑ Која је по реду наша држава у односу на суседне државе по броју становника и по површини?

Постављајте слична питања и упоредите суседне државе по броју становника и према површини.

Размисли и одговори

Одговорите на следећа питања испред мапе Балканског полуострва:

- ❑ Које су суседне државе РС Македоније?
- ❑ Ко је јужни сусед наше домовине?
- ❑ Са којим државама се наша домовина граничи на северу?
- ❑ Који је главни град Републике Србије, а који Републике Грчке?
- ❑ Који главни градови суседних земаља имају преко милион становника?
- ❑ Истражите на интернету и другу литературу о томе које се главне знаменитости налазе у главним градовима суседних држава.

- ❑ Упишите на карти суседне државе наше земље и њихове главне градове.
- ❑ Упишите на којој страни света се налази суседна држава у односу на нашу домовину.

Прилог 1

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Истраживаћеш и научићеш о:

ИСТОРИЈСКИМ ПЕРИОДИМА

- ❑ Основни временски периоди.
- ❑ Ера – временски период.
- ❑ Праисторија и историја.
- ❑ Главна открића у праисторији.
- ❑ Камено и метално доба.
- ❑ Стварање писма.
- ❑ Позната откривена писма.

- ❑ Основни историјски периоди.

РАЧУНАЊЕ ВРЕМЕНА КРОЗ ИСТОРИЈУ

- ❑ Рачунање времена кроз историју.
- ❑ Различити календари из прошлости.
- ❑ Време по грегоријанском календару.

ИСТОРИЈСКИ ИЗВОРИ

- ❑ Врсте историјских извора.
- ❑ Примери историјских извора.
- ❑ Архив, музеј, библиотека.
- ❑ Археолошка налазишта.

ПОЗНАТА АРХЕОЛОШКА НАЛАЗИШТА У СВЕТУ

- ❑ Позната археолошка налазишта у свету.
- ❑ Стоунхенџ, Кинески зид, пирамиде у Гизи, Мачу Пикчу, Чичен Ица, Акропољ, Римски колосеум.
- ❑ Временско и просторно лоцирање познатих археолошких налазишта.

АРХЕОЛОШКА НАЛАЗИШТА НА ТЕРИТОРИЈИ НАШЕ ДРЖАВЕ

- ❑ Временско и просторно лоцирање познатих археолошких локалитета у нашој држави.
- ❑ Кокино, Стоби, Хераклеја, Самоилова тврђава.
- ❑ Остаци ближе и даље прошлости у околини места живљења.

ИСТОРИЈА ЈЕ УЧИТЕЉИЦА ЖИВОТА – латинска изрека.

Проучавајући и истражујући садржаје из треће теме, оспособићеш се:

Самоилова тврђава

време;

- да разликујеш основне врсте историјских извора и наведеш примере за сваки од њих;
- да дајеш примере за позната археолошка налазишта у свету и на територији наше државе и да их временски и просторно лоцираш.

- да разликујеш како се дели прошлост човечанства на два велика временска периода – праисторија и историја;
- да разликујеш основне периоде у оквиру праисторије и историје;
- да објасниш како се време рачунало у прошлости и како се рачуна у данашње

Хераклеја

Мачу Пикчу – град Инки

Учећи и истражујући ове садржаје, схватићеш да су археолошка налазишта значајна за упознавање историје света.

ИСТОРИЈСКИ ПЕРИОДИ

Подаци и информације у уџбенику послужиће ти за истраживачке активности у пару, у групама или самостално.

периоде: годину, деценију, век, миленијум.

- Које године си рођен/-а? Да ли су исте године рођени и твоји саученици?
- Ако сте рођени исте године, да ли сте рођени истог века, деценије и миленијума? Покушај да одредиш у којем веку сте рођени.

ВРЕМЕНСКИ ПЕРИОД

Јас сум стара 1 деценија. Колку години имам?

Активирај своје предзнање

Ја сам стара 1 деценију. Колико година имам?

Временски период је време трајања у којем се дешава нека активност, неки

Основни временски периоди су: година, деценија, век, миленијум.

ВЕК
10 ДЕЦЕНИЈЕ = 100 ГОДИНА

Ја имам 46 година. Колико деценија и година је то?

ДЕЦЕНИЈА
10 ГОДИНА

ВРЕМЕНСКИ ПЕРИОДИ

ГОДИНА

МИЛЕНИЈУМ
10 ВЕКА = 100 ДЕЦЕНИЈА = 1 000 ГОДИНА

Када се дешава неки значајни или историјски догађај, записује се датум. На пример, Илиндански устанак се догодио **2. августа 1903. године**, у првој деценији 20. века и у другом миленијуму. Тако се дан када се десио неки догађај означава **даном**, **месецом** и **годином**, али се може одредити и **деценија**, **век** и **миленијум**. Значи, догађај се догодио у одређеном **временском периоду**.

ДЕЦЕНИЈА

ГОДИНА

Размисли и одговори

1. У којем миленијуму си био први разред? Да ли си и сада у истом миленијуму?
2. Колико деценија има у једном веку? Колико векова има у једном миленијуму?
3. Одреди век и миленијум према години када се родио Гоце Делчев.
4. Запиши датум ослобођења Скопља, и то: дан, месец, година, деценија, век и миленијум.
5. Одреди век и миленијум других историјских догађаја, који су сада државни празници у нашој домовини. (**1. мај 1886. г.**, Дан труда; **24. мај 1860. г.**¹, Св. Ћирил и Методиј, Дан свесловенских просветитеља; **2. август 1903.**, Дан Републике; **8. септембар 1991.**, Дан независности; **11.10.1941. г.**, Дан народног устанка; **23. октобар 1893.**, Дан македонске револуционарне борбе; **8. децембар 883. г.**², Св. Климент Охридски.)

11. ОКТОБАР – ДАН
НАРОДНОГ УСТАНКА
МАКЕДОНСКОГ НАРОДА

ОТДОВНА

Рад у малим групама

Израдите табелу у групи и одредите миленијум, век и деценију према овим годинама: 1014, 1903, 1945, 1642, 863, 1 г. Затим истражујте на интернету који историјски догађаји су се догодили у овим годинама.

Година	Век	Миленијум	Догађај
1014	11 век	други миленијум	Битка на Беласици између Самоилових војника и Византијаца.

¹ У XI веку, Црква је прогласила 24. мај за Дан светих просветитеља Ћирила и Методија. Датум је изабран јер означава датум почетка Моравске мисије.

² Свети Климент Охридски, родоначалник словенске литературе и црковног беседништва, први оригинални словенски и македонски песник, говорник, преводилац, заштитник Охрида, назначен је за првог словенског епископа Балкана.

--	--	--	--

- ☐ Који најдужи временски период знаш?
- ☐ Александар Македонски се родио 356. године, а умро је 323. године. Како је то могуће?

Активирај своје предзнање

Ера – временски период

Ера је дуги временски период, који се карактерише важним догађајима и који се користи у историји да би се представили догађаји на временској траци.

**Исус Христ,
оснивач хришћанства**

1001 – 1100г.
901 – 1000г.
801 – 900г.
701 – 800г.
501 – 600г.
601 – 700г.
401 – 500г.
301 – 400г.
201 – 300г.
101 – 200г.
1 – 100г.

100 – 1 г. п. н. е.
200 – 101 г. п. н. е.
300 – 201 г. п. н. е.
400 – 301 г. п. н. е.
500 – 401 г. п. н. е.
600 – 501 г. п. н. е.
700 – 601 г. п. н. е.
900 – 801 г. п. н. е.
1000 – 901 г. п. н.
1100 – 1001 г. п. н. е.
1200 – 1101 г. п. н. е.

Временска трака

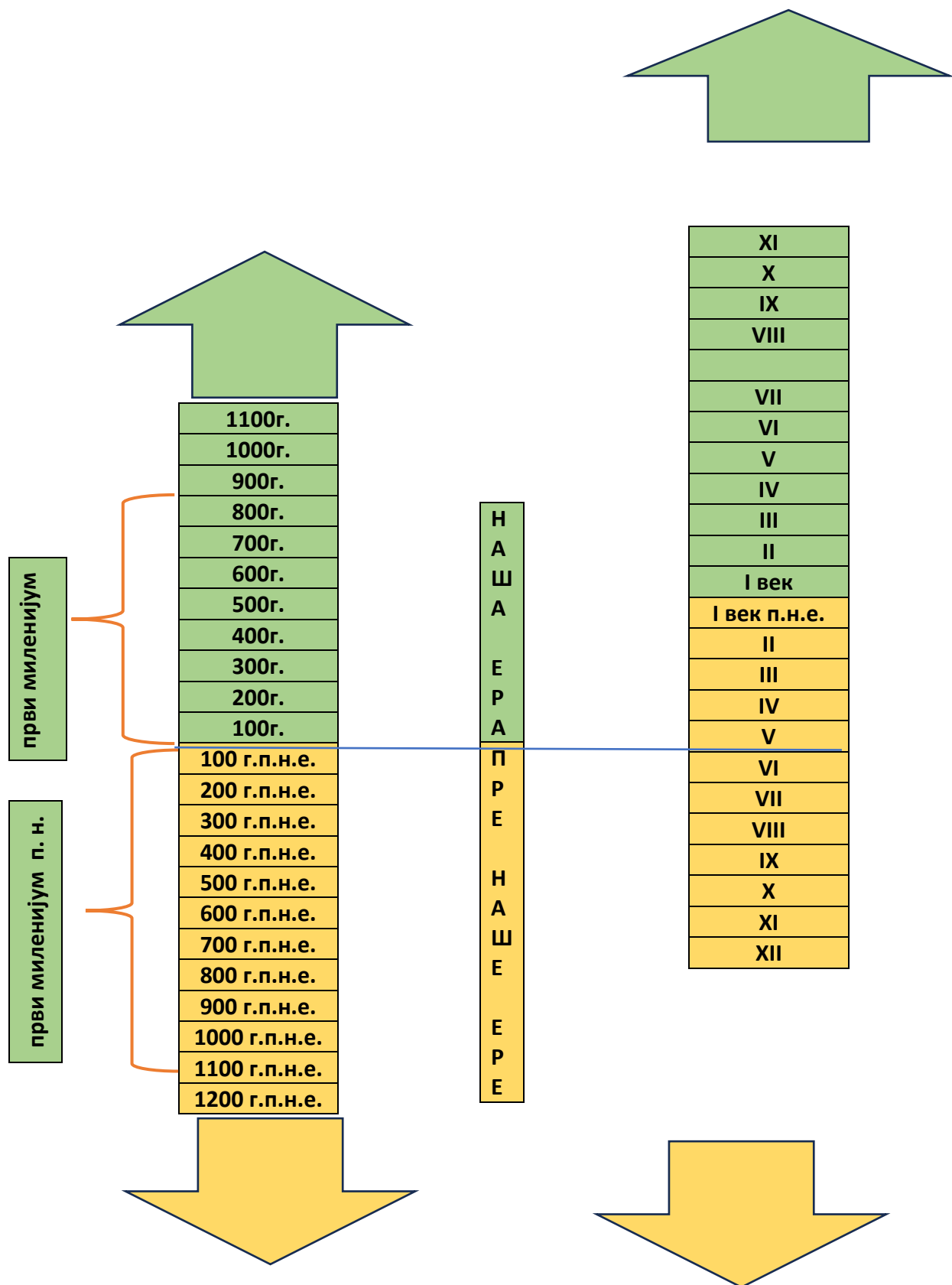
Данас се време рачуна према рођењу оснивача хришћанства, Исуса Христа. Ово рачунање времена су прихватиле скоро све земље света.

Пре Исусовог рођења **време пре наше ере (пр. н. е.)** и **после** његовог рођења **време наше ере (н. е.)**. Значи, рачунање времена са историјског аспекта је подељено на две ере. Тако су догађаји подељени на догађаје пре наше ере и догађаји наше/нове ере.

Године пре нове ере се рачунају **уназад**, на пример: 456. година пр. н. е., па је следећа година 455. пр. н. е., па 454. пр. н. е. итд. То је тако јер се не зна од које године је започело човечанство, него се само претпоставља.

У нашој ери, године се броје **унапред**. Сада је 2023. година, догодине ће бити 2024., па 2025. итд. Не постоји година обележена као **нула година**, па тако прва година н.е. је одмах после прве године пр.н.е. Ово рачунање времена је креирано око 525. године, али је било широко прихваћено у 14. веку.

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Временске траке

Мајка Тереза
(1910 – 1997)

временску траку са
стр. 92.)

Активности

1. Према временској траци, одреди у којем веку су живеле следеће познате личности.

2. Откриј које су од ових познатих личности живеле у истом миленијуму и у којем

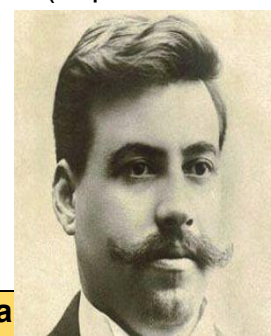

Леонардо да Винчи

Александар Македонски
(356 п.н.е. – 323 п.н.е.)

миленијуму
(Користи

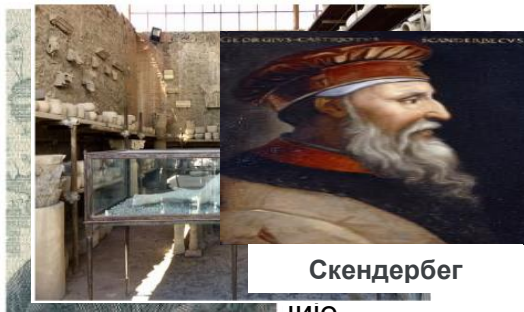
Гоце Делчев
(1872 – 1903)

3. Истражуј о годинама када су се догодили познати догађаји из различитих периода историје. Затим одреди да ли су се десиле пре или у нашој ери.

Моцарт
(1756 – 1791)

Скендербег

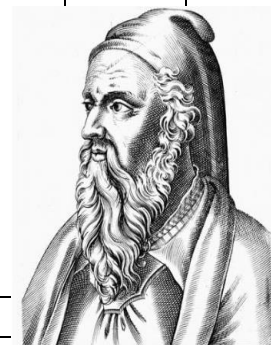
Жртве вулкана у Помпеји

Колумбо моилово царство
(1451 – 1506) ушевска

Република

Стварање албанске азбуке

Уништавање Помпеја

Питагора
(570. пр.н.е. – 500 или 490. г. пр.н.е.)

Историјски период	Година	
Изградња Виа		
Жртве вулкана у Помпеји		
Колумбо моилово царство (1451 – 1506) ушевска		
Република		
Стварање албанске азбуке		
Уништавање Помпеја		

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Активирај твоје предзнање

Правићеш разлику између праисторије и историје.

Праисторија и историја

- Како се зове време у којем је живео прачовек?
- У којој ери је откривен компјутер?

Праисторија је најдужи период из човековог живота.

Реч **ИСТОРИЈА** потиче од грчке речи „историја”, што значи испитивање. Историја проучава и приказује развој човечанства од

прошлости до данас. Њено познавање ће помоћи да се схвати време у којем се живи и у будућности и придонеће да се више цени слобода и мир у свету.

Временски период од појаве човека до појаве првог писма назива се **ПРАИСТОРИЈА**. Период од појаве првог писма до данас назива се **ИСТОРИЈА**. Праисторија је трајала неколико милиона година, а историја неколико хиљаду година и траје до данас.

Историја је учитељица живота - стара латинска пословица.

праисторији било је откриће ватре. Пре свега, прачовек је користио ватру која је настала као последица природних појава. Касније је, трљајући два тврда камена или две суве гране, сам почео ложити ватру.

Стварање првог писма означава прелазак из праисторије у историју. Прва писма настала су на неколико различитих места у свету, независно једно од другог. Од тада је човек почео да оставља писане документе који су доказ људске културе и начина живота кроз векове.

Ако желиш да знаш више...

Прво писмо су измислили Сумери у Месопотамији (територија где се данас налази Ирак), око 3100. г. пр. н. е.

ПРАИСТОРИЈА

Камено доба
Метално доба

ИСТОРИЈА

ПРАИСТОРИЈА

ИСТОРИЈА

Стари век
Средњи век
Нови век
Најновије доба

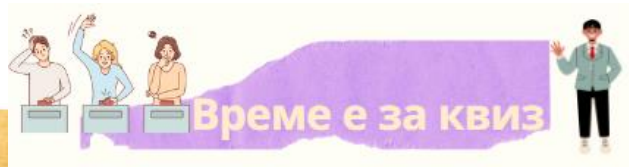
Праисторија се дели на **камено** доба или период дивљаштва и **метално** доба или период варварства, према оруђу које је човек користио. Праисторија је део прошлости човечанства и схвата се као примитивни и прадедовски период.

Историја се дели на **стари** век, **средњи** век, **нови** век и **најновије** доба, према друштвеним променама.

Познавање праисторије и историје је веома важно јер видимо какав је био живот пре хиљада, милиона година, са каквим су се бригама, открићима и опасностима суочавали они који су живели у свету другачијем од нашег, јер без њих не бисмо били оно што смо.

Размисли и одговори

1. Зашто је историја учитељица живота?
2. Зашто је важно познавати историју?
3. Која је разлика између праисторије и историје?
4. На које историјске периоде се дели прошлост човечанства?
5. Колико је историјских периода у периоду историје?
6. Како се још назива период каменог доба? Шта мислиш, зашто се баш тако назива?

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Време је за квиз

1. Историја...

- а) проучава и приказује развитак човечанства од прошлости до данас.
- б) проучава и приказује развитак човечанства данас.
- ц) проучава и приказује развитак човечанства током једног века.

2. Временски период од појаве човека до појаве првог писма зове се

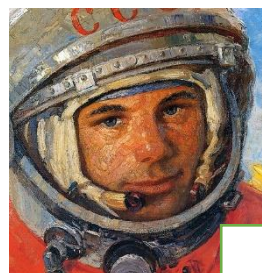
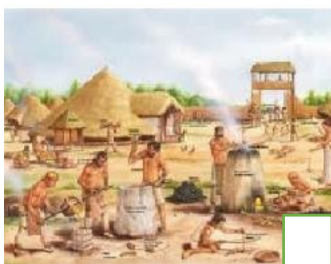
3. Период од појаве првог писма до данас зове се

4. Који периоди су део праисторије:

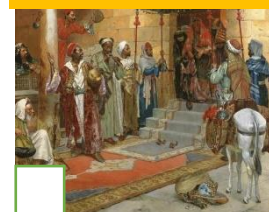
- а) камено доба б) стари век ц) средњи век ч) метално доба ћ) нови век

5. Историју делимо на: век, век, век и доба.

6. Разгледај фотографије и одреди да ли је приказан део праисторије или историје. Упиши П – праисторија или И – историја.

ИСТОРИЈСКИ ПЕРИОД

Ноћи ћеш да наведеш одлике каменог и металног доба и редослед њиховог појављивања.

Активирај твоје предзнање

Камено и метално доба

- На ком континенту се појавио прачовек?
- Каква су била пребивалишта најстаријих предака људи?

Праисторија

Борба за опстанак натерала

је људске претке да постепено почну да користе алате за лов и риболов. Тако је почело људско овладавање природом. Људи су непрестано побољшавали камено оруђе. Тако су нашли: ватру, говор, лук, стрелу, чамац, писмо... Стално су унапређивали обраду земље, припитомљавали разне животиње, градили пребивалишта, бавили се занатима, трговином и израђивали уметничке предмете. Људи су живели у заједницама. Прво су живели у хордама, а потом у родовима, братствима и племенима по крвном сродству. Веровали су у разне натприродне моћи и богове.

Камено доба или време дивљаштва.

Људи су у то време користили грубо камено оруђе. Сакупљали су храну и живели заједно у заједницама званим хорде. Хорде су биле групе од тридесетак људи, међу којима није било породичних или брачних веза. Имали су потребу да се

Примитивна оруђа

договоре и тако се постепено развијао говор, помоћу разних мимика, покрета и крикова. Лутали су у потрази за храном и нису имали стално пребивалиште. Наишли су на испечене животиње (у пожару) и видели да је печено месо укусније. Од тада су почели да користе ватру. Док још нису знали да запале ватру, даноноћно су је пазили да се не угаси.

Касније су научили да је запале трљањем камена о камен или сувих гранчица. Људи су почели да израђују оруђа од костију и рогова. То су били дрвени судови, копљае, лук и стрела за лов дивљачи. Правили су и примитивне чамце од нагореног дрвета. Мушкарци су ишли у лов, а жене се бавиле примитивном

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

земљорадњом. Поступно, како су године пролазиле, почели су да припитомљавају дивље животиње, што је омогућило развијање сточарства. Тада су почели да настањују и стално место живљења.

Градили су земунице, колибе, наколна пребивалишта над водом. Први пољопривредници и сточари су се удруживали у родовске заједнице. Брига о роду је био задатак мајки. За родове старешине бирале су се најугледније жене рода који је имао и по 100 чланова. Овај период се називао **матријархат**.

Родове заједнице

Брига о роду

Израда оруђа

Паљење ватре

Наколно пребивалиште

Лов дивљих животиња

ИСТОРИЈСКИ ПЕРИОДИ

Земунице

Точак за израду глинених судова

Откривање точка за израду глинених судова

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Људи су открили глину у камено доба. Они су видели да се она разликује од осталих врста земље. Почели су да праве судове од глине. Касније је пронађен точак за израду глинених судова.

Гвоздено доба или време варварства.

У четвртом миленијуму пр.н.е. откривањем бакра, почело је гвоздено доба. После бакра откривен је калај, а касније и гвожђе. Откривање метала је условило појаву занатства. Најзначајнија открића овог времена су: гвоздени плуг, гвоздена секира, мач и точак. Точак који се користио повезан са осом, почео се примењивати у многим занатима, али највише за превоз робе. Точак се сматра једним од најзначајнијих открића у развоју човечанства.

Израда оруђа од метала (гвожђа)

У овом добу на челу родове заједнице стајао је муж и зато се овај период назива патријархат. Занатлије, земљорадници и сточари су имали вишак својих производа, тако да су почели да их размењују за оно што им је било потребно. То су били почеци трговине. Унапређењем производње, родова заједница се распадала и поделила се на породице. Тако се распало родово друштво са појавом првих држава.

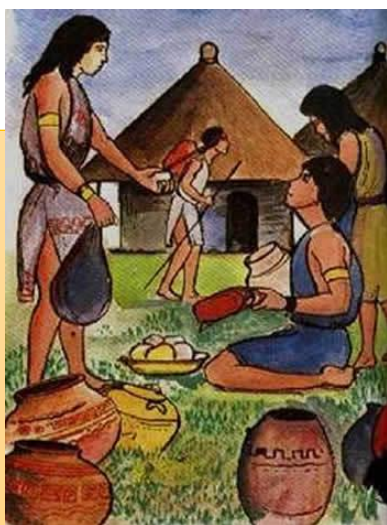
Откриће точка

Истражуј на интернету о предностима откривања точка.

Размисли и одговори

1. Којим редоследом су људи открили и метале?
2. Какав значај има откривање метала?
3. Како се појавила трговина и како се роба преносила?
4. Зашто је дошло до распада родовог друштва?
5. Објасни шта је матријархат!
6. Каква су била прва насеља?
7. Како се зову заједнице у којима су се људи удруживали у камено доба?

Размена производа

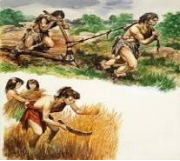
Секира и копље од гвожђа

ИСТОРИЈСКИ ПЕРИОД

Активности

1. Активност „Торба из прошлости“. Из затворене торбе извуци илустрације предмета из праисторије и сцена из живота у праисторији на којима су приказана главна открића и постави их на претходно израђеној временској траци где су обележена камено и метално доба.
2. Размисли да ли предмет или догађај у табели припада каменом добу или металном добу и упиши √ или X.

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Предмети и догађаји из праисторије	Камено доба	Метално доба
 Почетак земљорадње	X	√
 Израда глинених посуда		
 Земунице		
 Размена производа		
 Проналажење ватре		
 Откривање точка		
 За родове старешине биле си биране најугледније жене рода, који је имао око 100 чланова. Овај период се назива матријархат.		
 Примитивна оруђа од камена		

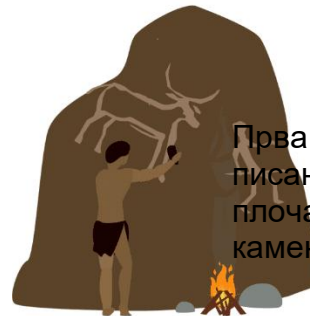
Моћи ћеш да објасниш појаву првог писма и да наведеш прва позната откривена писма.

- Каквим писмом данас пишу Кинези?
- Од чега је састављено писмо којим пишеш?

**Актив
ирај
своје**

предзнање

Прво писмо се појавило у Месопотамији, а касније у Египту.

Први цртежи на стени

**Појава
првих
писама**

Прва писма су била писана на глиненим плочама, папирусу и камену.

Пре појаве првих писама, прачовек је оставио трагове свуда где је боравио: у пећинама, по зидовима стена или касније на глиненим плочама. Прве државе су се појавиле на територијама данашњег Египта, Ирака, Кине и Индије. Ту су пронађена прва писма и бројеви, којима су најпре сликама, а затим знацима људи овог доба преносили мисли и поруке.

Сумерско писмо

Прво писмо су створили Сумери, који су живели у Месопотамији (данашњи Ирак) 3100. године пр.н.е. Ово писмо је било састављено од сличица којима су се означаваале речи и појмови. Зато се називало **сликовито писмо**. У овом писму уместо да напишу словима риба, они су цртали рибу, птицу у лету итд. Они су писали

наоштреним штапићима на глиненим плочицама, а затим би их пекли како би се стврдли. Током времена, слике су се замењивале једноставнијим знацима, који су личили на клинове па се тако ово писмо називало **клинасто писмо**. Ово писмо је било тешко за коришћење, јер је садржало око 700 слика (знакова).

Знаци које су Египћани хијероглифима, па се и **хијероглифско писмо**. мешавина од знакова и писали на папирусу који папируса из барџе или на

К	'	⊗	T	2	P
В	Λ	λ	Y	φ	C
G	Δ	λ	K	φ	Q
D	Ε	λ	L	Δ	R
H	Y	λ	M	W	Š, Š
W	I	λ	N	x	Th
Z	⊕	λ	S		
Ch	⊖	λ	'		

Феникијска азбука

**Египатско
хијероглифско писмо**

писали, названи су њихово писмо зове Хијероглифи су били слика. Египћани су су добијали од биљке камену.

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Феникијско писмо се појављује око 1000. г. пр.н.е. и било је састављено од око 20 знакова који означавају гласове. Ово писмо је било прихваћено и усавршено од Старих Грка, а касније и од Римљана.

Покушај да напишеш своје име или неку другу реч феникијском азбуком.

Истражуј о писму Маја, старом кинеском или индијском писму.

Ако желиш да сазнаш више...

племе Вукова. Почетак напада ће бити за два дана."

Ово је индијско сликовито писмо.

Значење: „Поглавар племена Бизона позива поглавара племена Јелени да заједно нападну

Цртање на папирусу у Старом Египту

Размисли и одговори

1. У којим државама су пронађена прва писма?
2. Који народ је први саставио прво писмо?
3. Пре колико година се појавило прво писмо?
4. Зашто се прво писмо називало сликовито писмо?
5. Какво је прво писмо које су креирали Стари Египћани?
6. На чему су писали Стари Египћани?
7. Какво писмо је феникијско писмо?

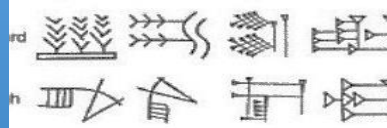
Рад у малим групама

Израдите плакат о неком старом писму.

1. Нађите на интернету или из друге литературе фотографије неког старог писма.
2. Запишите нешто више о том писму (када је настало, ко га је створио, какви су били знаци, на чему су писали и нешто карактеристично за то писмо).
3. Препишите неколико знакова на великим белим листовима и њихово значење.

ИСТОРИЈСКИ ПЕРИОДИ

Египатско хијероглифско писмо

Моћи ћеш да наведеш основне историјске периоде и да их лоцираш на временској траци.

Активирај своје

предзнање

Историјски
периоди

Којим открићем је почео период историје?

Шта мислиш, да ли период историје и даље траје?

Историја је започела откривањем првог писма, које је било сликовито писмо.

Основни историјски периоди су: стари век или античка историја, средњи век или средњовековље, нови век или модерна историја и најновије доба или савремена историја. Период савремене историје и даље траје.

Средњи век или средњовековље.

Нови век или модерна историја.

Најновије доба или савремена историја.

Стари век или античка историја

је први период историје. Започео је као период историје човечанства, а завршио V века н.е. и распадом Западног Римског Царства. У овом веку

су многи народи стварали прве робовласничке државе на територији Месопотамије, Египта, Кине и Индије.

Ковани новац у Антици

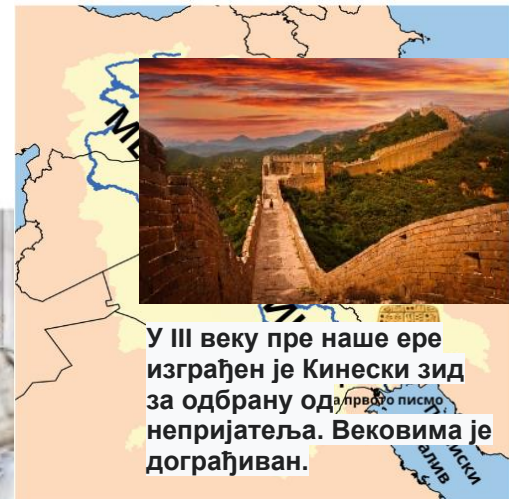

Херодот, отац историје

Пирамиде у Египту

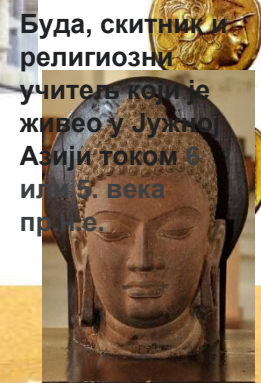

Аристотел, филозоф, математичар, учитељ Александра Македонског

У III веку пре наше ере изграђен је Кинески зид за одбрану од непријатеља. Вековима је дограђиван.

Сумери су живели у Месопотамији.

Буда, скитник и религиозни учитељ који је живео у Јужној Азији током 6 или 5. века пре н.е.

ИСТОРИЈСКИ ПЕРИОД

Значајну улогу у Европи имале су прве државе: Античка Македонија, градови државе Атина и Спарта, илирска краљевства, Римско Царство и други. Људи су у овим државама зидали величанствене грађевине, као што су колосеуми, античка позоришта и друго. Никли су и зачеци многих наука: филозофија, математика, астрономија, књижевност и уметност. Ово је био период робовласничких краљевстава, царстава и империја, као што је била Македонска империја на челу са Александром III Македонским, Римска Империја и друге. Људи старог века имали су разне религије и веровали у више богова.

Александар III Македонски,
војсковођа и цар Македонске империје

Активност и

Истражуј на интернету и у енциклопедијама како су се људи облачили у старом веку или у антици.

Антички војници, Македонска фала

ИСТОРИЈСКИ ПЕРИОДИ

Средњи век или средњовековље

Средњи век или средњовековље био је дуги период у историји. Трајао је око 1000 година, односно од V века н.е. до периода ренесансе. Различна су тумачења када се завршио, почетком 13, 14. или 15. века (извор: Енциклопедија Британика). Обухвата време од пада Римске Империје до успона Османлијске империје. Ово је било време замака и сељака, еснафа и манастира, катедрала и крсташких ратова. Велике вође, као Јованка Орлеанка и Карло Велики били су део средњег века, али и ширење црне куге и успона

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

ислама. Средњовековље је мрачан период. Зато су људи користили термине средњовековно доба, средњи век и мрачан век. Тамни/мрачни век обично се односи на прву половину средњег века, од 500. до 1000. године. Време после 1000. године је време **ренесансе**, што значи **препород**. То је био препород у образовању, науци, уметности, литератури, музици и бољем животу људи уопште.

Подсети се

- ❑ Наброј велика географска открића.
- ❑ Које земље и континенти су откривени у то време?
- ❑ Који је први Европљанин путовао од Европе до Индије око Африке?
- ❑ По чему је познат Фернандо Магелан? Он је открио и прелаз од Атлантског до Тихог Океана, који се данас назива Магеланов мореуз.
- ❑ Марко Поло је био трговац и морепловац, који је већем делом свог живота путовао кроз Далеки Исток и Кину. Које је његово достигнуће?
- ❑ У којем веку је била откривена Америка и од кога?

Кристифор Колумбо
(1451 – 1506).
Америка је откривена
у октобру, 1492.
године.

Ако желиш да сазнаш више...

Значајнији догађаји средњег века су:

Нови век или модерна историја

Нови век или модерна историја је историјски период колонизације (насилног претварања туђе земље у покорену земљу) многих земаља, нових држава, много револуција, борбе за људска права и права жена. Ово је век великог броја проналазака који су допринели лепшем животу. Откриће парне машине, електричне енергије, телефона, ауто и много других проналазака, изазваће огроман и брзи напредак. О томе када је почео нови век постоје различита мишљења и предмет је дебате међу историчарима, а трајао је до Првог светског рата (1914 – 1918). Међу најзначајнијим проналасцима су парна машина усањена од Шкотланђанина Джејмса Вата у другој половини 18. века, електрична енергија, први ауто на бензин, вакцина против беснила, први прости телескоп и много других који су допринели брзом развоју друштва (извор: Енциклопедија Британика). Настављена су и истраживања и открића нових земаља и територија на планети Земљи.

Васко де Гама
(1460 или 1469 – 1524)
Открио је пут до
Индије.

Активности

Истражуј ко је открио прву летелицу, координативни систем у математици, парну машину, машину за шивење, падобран и друго. Радите у пару и израдите мултимедијалну презентацију. Истражујте са другом/другарицом о једном од ових проналазака новог века.

Најновије доба или савремена историја

Најновије доба или савремена историја почиње од краја Првог светског рата (1918.) и још увек траје. Проналазак телевизије био је око 1920. године, а у првој половини 20. века створен је први компјутер ЕНИАЦ. Други светски рат (1939. – 1945.) донео је много жртава и страдања народима. Ово је време стварања нуклеарног оружја. У периоду након Другог светског рата почела су истраживања свемира, као и открића и проналасци у области технике, технологије, културе и уметности. Стални развој ракета, свемирских станица и бродова. Совјетски Савез (сада Русија) лансирао је први вештачки сателит на Земљи. Са стварањем интернета комуникација људи је постала много лакша и бржа. Јуриј Гагарин је 1961. постао први човек који је посетио свемир, а 1969. Американац Нил Армстронг слетео је на Месец.

Активности:

Рад у малим групама

Други важни проналасци у периоду најновијег времена су: хеликоптер, млазни мотор, интернет, ракета, свемирска станица. Подељени у групе, истражујте на интернету или у другој литератури о једном од ових проналазака. Свака група нека изради постер.

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Активности

Размисли и одговори

1. Којим догађајем је започела историја?
2. На које историјске периоде је подељена историја?
3. У којем историјском периоду су започели почеци историје?
4. Колико векова је трајао стари век?
5. Наведи неколико разлика између старог и средњег века.
6. У којем историјском периоду су људи посетили Месец?

2. Наведи шта је карактеристично за:

стари век	средњи век	нови век	најновије доба

1. Заокружи која од ових познатих личности је живела у новом веку или у модерној историји:

- а) Клеопатра б) Луј Пастер ц) Гоце Делчев
ч) Скендербег ђ) Аристотел д) Никола Тесла
дж) Јуриј Гагарин ђ) Александар Македонски

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

2. Заокружи који од ових догађаја су се десили у средњем веку:

- а) Изградња Виа Игнације б) Самоилово царство ц) Сеоба Словена
ч) Крсташки ратови ђ) Стварање албанске азбуке д) Уништавање Помпеје

3. Заокружи које су од ових старих цивилизација, царстава или градова држава постојале пре наше ере:

- а) Месопотамија б) САД ц) Стари Египат ч) Италија ђ) Македонска империја
д) Римска империја дж) Турска ђ) илирска краљевства е) Ирак ф) Спарта

4. Размисли и запиши о којем историјском периоду је реч.

Активирај своје предзнање

Календар је систем за приказ времена за различите намене: за одређивање радних дана, викенда и празника, за планирање рада и слободног времена, за планирање спорта и рекреације и сл. Направљен је на начин да се одређеним временским периодима дају имена, као што су: дани, седмице, месеци и године. Месеци и године су у складу са кретањем Сунца и Месеца.

У прошлости су људи рачунали време према кретању Сунца, Месеца, звезда, планета итд. Људи су користили разне уређаје и средства за мерење времена, на пример: пешчане сатове, означене свеће, водени сат, сат са тегом, сат с клатном, кварцни сат. Данас се користе аналогни и дигитални сат. За мерење дужих временских периода, време се рачунало уз помоћ календара. Већина цивилизација је направила свој календар прилагођавајући други календар, преузет од другог народа.

Најстарији календари потичу из асирско-вавилонске државе и староегипатске државе, из које је садашњи календар настао кроз римски календар. Данашњи календар води своје порекло од старог египатског календара, који се појавио пре око 6.000 година. Древне цивилизације Бабилона, Египта, Индије и Кине имале су високоразвијени систем за бележења времена, а њихови календари су били засновани на кретању Месеца или Сунца. Дакле, календари се деле на лунарне, израђене према кретању Месеца, и соларне календаре, израђене према кретању Сунца. Али постоје и лунарно-соларни календари.

Активности

Рад у малим групама

Свака група добија штампани календар и треба да одреди како су дани, недеље и месеци организовани у оквиру календарске године.

У групи разговарају за шта се календар користи у свакодневном животу и записују закључке према следећим упутствима:

- ☐ Шта представља календар?

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

- Који су радни дани?
- Који дани су празници и викенди?
- За шта се календар користи?

Истражуј из енциклопедије и са интернета:

- Како се рачунало и приказивало време у прошлости?

Активирај своје предзнање

Египатски календар

У далекој прошлости, египатски свештеници су забележили да је између два пораста водостаја реке прошло дванаест пуних месеци, а да се током потопа на небу пре изласка сунца појавила сјајна звезда (Сиријус). Ту појаву су регистровали неколико година заредом и израчунали да између два појављивања звезде прође 365 дана. Тако су свештеници поделили годину на 12 месеци по 30 дана и 5 додатних дана, који су остали на крају године. Ово се догодило пре око 6.000 година и први је познати састављени календар о којем постоје сазнања.

Асирски календар

Асирски календар је један од најстаријих календара у историји.

Реч је о лунарном календару, по којем се време мерило уз помоћ месечевих мена. Подељен је на 12 месеци од по 29, 30 или 31 дан. Овај календар се користио у асирско-вавилонској држави, која се налазила у Месопотамији.

Исламски календар

Исламски или **муслимански календар** је месечев календар. Муслимани га користе за одређивање верских празника. Календар се састоји од дванаест месеци, а година траје око 354 дана. Исламски празници, иако се славе на фиксне

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

датуме према њиховом календару, обично се померају 11 дана раније сваке следеће соларне године, према данашњем календару. Прва година календара се зове Хиджра (622. године нове ере), година када се посланик Мухамед преселио из Меке у Медину. Календар броји године од тог догађаја.

Месеци:

1. Мухарем – Мухаррам.
2. Сафер – Сафар.
3. Реби ел-евел – Раби' ал-ањњал.
4. Реби ел-ахир – Раби' ал-тхан.
5. Джумаде ел-евел – Јумада ал-ањњал.
6. Джумаде ел-ухра – Јумада ал-тхани.
7. Реджеб – Рајаб.
8. Шабан – Сха'абан.
9. Рамазан – Рамадан.
10. Шевал – Схањњал.
11. Зул каде – Дху ал-Љи'дах.
12. Зул хидже – Дху ал-Хијјах.

Од свих месеци, Рамазан или Рамадан је најслављенији. Муслимани треба да посте дане овог месеца. (Петак је најважнији дан у недељи за муслимане и често се назива „свети дан“ или „дан окупљања“, дан када се иде у џамију.)

Размисли и одговори

1. По чему се исламски календар разликује од оног који се користи у нашој земљи?
2. Који месец је најзначајнији за муслимане и зашто?

Јеврејски календар

Јеврејски календар је лунарно-соларни календар, што значи да су месеци засновани на месецу, али године су према Сунцу. Календарска година састоји се од 12 лунарних месеци од по 29 или 30 дана. Почетак сваког јеврејског лунарног месеца заснива се на појави младог месеца. У преступним годинама додаје се додатни месец. Увођење преступног месеца се заснива на пракси да је празник Пасха који обележава протеривање Јевреја из Египта, догађај који се десио у пролеће и увек би требало да буде у пролеће на северној хемисфери.

Јеврејски календар има 7 дана у седмици. Први је дан недеља, а субота је дан одмора. Овај календар се данас користи у Израелу и од стране јудејских верника за одређивање верских празника.

Размисли и одговори

Јулијански календар

Јулијански календар је соларни календар. То је календар који користе неки православни верници. За разлику од грегоријанског календара, овај календар заостаје 13 дана у периоду 1900. - 2100. године, а након 2100. године разлика ће бити 14 дана. Током окупације Египта од стране Рима, Римљани су се упознали са новим начином рачунања времена и Јулије Цезар је одлучио да га уведе и у Риму, али са већом прецизношћу како би се Сунце повезало са европским пролећем, летом итд. По налогу Јулија Цезара, александријски математичар Созиген измислио је римски календар назван Јулијански. Тако је овај календар уведен у

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

Римском царству. Према јулијанском календару, година почиње 1. јануара и траје тачно 365 дана и 6 сати. Свака четврта година се сматра преступном и састоји се од 366 дана.

Активности

- Према оном чему служи код нас, као и према другим својствима, одредите и запишите који је то календар.

□ Лунарно/сунчеви календар. □ Месеци су засновани на Месецу. □ Године су према Сунцу. □ 12 месечевих месеци. □ Користи се од јудејских верника за одређивање јеврејских празника.	□ Уназад је 13 дана од Грегоријанског календара. □ Био је уведен у Римском царству 1. јануара 46. године пр.н.е. □ За одређивање верских празника. □ Једна година траје тачно 365 дана и 6 сати.	□ Користи се од свих муслимана за одређивање верских празника. □ Састављен је од дванаест месеци, а година траје око 354 дана. □ Исламски празници се прослављају на фиксне датуме, према њиховом календару.

Активирај своје предзнање

Грегоријански календар је **сунчани** календар. Зависи од ротације Земље око Сунца. Према овом календару, свака година има 365 или 366 дана, сваки дан има 24 сата, сваки сат има 60 минута, свака минута има 60 секунди. Он је промењени облик **јулијанског** календара. Био је предложен од талијанског научника Лилиа, а прихваћен од папе **Грегорија XIII**. Према његовом имену (**Грегориј**) назван је грегоријански календар. Почео је да се користи 1582. Из јулијанског календара, односно соларне године, избрисано је 10 дана. Тако је последњи дан јулијанског календара био 4. октобар 1582. године, а први дан по грегоријанском календару 15. октобар 1582. године. У нашој земљи је уведен 1919. године.

1. Грегоријански календар је:

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

- а) соларни календар, зависи од ротације Земље око Сунца.
- б) лунарни календар, зависи од ротације Земље око Сунца.
- ц) лунарно-соларни календар, зависи од ротације Земље око Сунца.

2. По грегоријанском календару:

- а) свака година има 365 или 366 дана б) свака година има 364 или 365 дана
- ц) свака година има 366 или 367 дана ч) свака година има само 365 дана

3. Грегоријански календар је почео да се користи:

- а) 1682. године б) 1582. године ц) 1583. године ч) 1852. године

4. Из јулијанског календара, односно соларне године, били су избрисани:

- а) 10 дана б) 13 дана ц) 12 дана ч) 20 дана

5. Последњи дан јулијанског календара био је 4. октобар 1582. године, а први дан грегоријанског календара био је:

- а) 16. октобар 1582. год. б) 12. октобар 1582. год. ц) 15. октобар 1582. год.

Активности

1. Рад у малим групама

а) Свака група има задатак да истражи како се рачуна време према египатском, асирском, исламском, јеврејском и јулијанском календару (по један за сваку групу).

б) У закључцима би требало имати одговоре на следећа питања:

- ☐ Када је година почињала?
- ☐ Колико месеци, недеља и дана је било у години?
- ☐ Када је почињао први дан у седмици?
- ☐ Која је разлика између календара који истражујеш и грегоријанског календара?
- ☐ Које су га државе користиле или га још користе?
- ☐ На основу чега се време рачунало с тим календаром? (Кретање Сунца, Мјесеца, звезда или планета.)

ц) Групе припремају мултимедијалну презентацију са фотографијама, сликама и закључцима.

Име	Дани
Јануар	31
фебруар	28 или 29
Март	31
Април	30
Мај	31
Јуни	30
Јули	31
Август	31
Септемба	30
Октобар	31
Новембар	30
Децембар	31

Активирај твоје предзнање

Без историје нећемо знати која су најбоља дела наших предака, ко су хероји наше прошлости, шта је било најважније у њиховим животима. Предмети и писана сведочанства о животу и активностима људи у прошлости називају се **историјским изворима**. Уз њих је могуће проучавати прошлост наших предака. Извори се деле на **материјалне и писане**. Користе се и **усмена предања** о прошлости.

Материјални извори су: **стари алати, оружје, одећа, новац, накит, посуђе, остаци грађевина, споменици, остаци уметнина, предмети за домаћинство и др.** Чувају се у музејима, а неке, попут остатака грађевина, налазе се на месту где су откривене.

Писани историјски извори су: **извештаји, путописи, писма, записи, новине, књиге...** Чувају се на разним местима: у библиотекама, музејима, архивима и другим местима. Писани извори су врло поуздани и пружају значајне информације о прошлости.

Усмене предаје укључују различите приказе историјских догађаја који се преносе усмено с генерације на генерацију. То укључује: **легенде, митове и песме**. У њима има пуно нетачности, измишљених догађаја и особа, па их историчари врло пажљиво користе.

Фотографије и цртежи су извори јер приказују одређени период прошлости. Откривају, на пример: одећу коју су носили наши преци, оруђе које су користили и друге историјске догађаје. Књиге обично садрже информације које помажу у откривању одређеног историјског догађаја.

□ Одреди и запиши које од датих фотографија приказују материјални или писани извор.

Активности

Истражуј у свом дому или у околини.

1. Има ли старих предмета у вашем дому или у околини? Како то изгледа? За шта је кориштено?
2. Који остаци прошлости постоје у вашем месту пребивалишта? Какав је њихов историјски значај?
3. Сазнајте из којег времена долазе. Да ли неко од ваших рођака (бака и дјед) зна усмено предање о неком догађају или особи из прошлости?

Активирај своје предзнање

Музеји су установе које прикупљају, чувају и представљају културно-историјско наслеђе једног народа, једне земље.

Основни задатак музеја је музејска делатност: истраживање, прикупљање, сређивање, заштита и чување музејске грађе. У музејима раде стручњаци - кустоси, који имају све информације, па могу објаснити све што посетитеље занима, о старом предмету, документу, фотографији или рукопису.

Активности

1. Посети музеје на следеће линкове:
[Музеј на Македонија \(аллиноне.мк\)](http://alinsone.mk)
2. Уради виртуелне посете.

Архив је установа у којој се архивска документа примају, обрађују и чувају, организирају ради бољег проналажења и поновне употребе. Збирка старих докумената у архиви чува се на посебан начин. Архивски документи могу бити у облику папируса, пергаментa, папирних докумената, филмова, трака, грамофонских плоча, видео касета, фотографија и других електронских докумената.

Библиотека је установа која прикупља, обрађује и чува књиге и другу литературу. Књиге могу бити у облику папирног документа или електронске књиге. У нашој земљи постоји велики број библиотека, од којих је највећа **Национална и универзитетска библиотека (НУБ) „Св. Климента Охридског”**.

Активности

1. Посети библиотеке и архиве на следећим линковима:

[Дома - НУБ „Св. Климент Охридски” - Скопје \(нубск.еду.мк\)](http://nubsk.edu.mk)

[Почетна í Државен Архив на Република Северна Македонија \(архив.мк\)](http://архив.мк)

2. Уради виртуелне посете.

Активности

- Сваки ученик виртуелно посети неку институцију – архив, музеј или библиотеку и запише на листу папира које је врсте извора идентификовао у свакој од представљених институција.

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

- Дискусија и закључци: повезивање различитих типова историјских извора са институцијама у којима се чувају.

Институција	Материјални извори (ископине, посуде, накит и други артефакти)	Писани извори (извештаји, путописи, писма, записи, новине, књиге историјских догађаја)
МУЗЕЈ	.	
АРХИВ		
БИБЛИОТЕКА		

- Којој институцији да даш нешто што је уписано у табели, ако га имаш код куће и не треба ти?

Институција	Старе књиге	Судови, накит	Старе новине, легенде	Књиге из историјских догађаја	Папирус, пергамент	Разни артефакти
МУЗЕЈ						
АРХИВ						
БИБЛИОТЕКА						

Активирај своје предзнање

Остаци прошлости могу се пронаћи истраживањем земљишта или, ако је локалитет затрпан, подземним истраживањем. Многа лежишта су откривена случајно. Када се наиђе на археолошко налазиште, локалитет се прво документира, а ископавања почињу ако има расположивих средстава и ако време погодује. У свету постоји безброј археолошких локалитета који сведоче о животу и раду људи у прошлости. Међу најпознатијим археолошким налазиштима у свету су: **Стоунхеџ, Кинески зид, пирамиде у Гизи, Мачу Пикчу, Чичен Ица, Акропољ, римски Колосеум** и други.

Активности

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

1. Прати мултимедијалне презентације за **археолошка налазишта: Стоунхеџ, Кинески зид, пирамиде у Гизи, Мачу Пикчу, Чичен Ица, Акропољ, римски Колосеум**, затим одговори на постављене захтеве.

- ☐ Виртуелна посета сваког налазишта посебно.
- ☐ Истражуј ко га је изградио, где се налази и одакле потиче.
- ☐ Опиши шта ти је оставило највећи утисак и то подели.

Следећи линкови ће ти помоћи у виртуелној посети археолошких налазишта.

- ☐ **Стоунхеџ**
- ☐ <https://www.bing.com/videos/riverview/relatedvideo?&л=Хоњ+Њас+Сто+нехенге+Буилт&&мид=0Б61Б68434Ф5Ц68953040Б61Б68434Ф5Ц6895304&&ФОРМ=ВРДГАР>
- ☐ **Кинески зид** (<https://www.youtube.com/watch?v=ЊЦИфФ7ТН1ЉЉ>)
- ☐ **Пирамиде у Гизи** [Take a Virtual Tour of the Pyramids of Giza f Mental Floss](#)
- ☐ **Мачу Пикчу** (<https://www.souvisit.com/tour/machupicchu>)
- ☐ **Чичен Ица** (<https://www.airpano.com/360photo/цхицхен-итза-мецицо/>)
- ☐ **Акропољ** (<https://www.acropolisvirtualtour.gr/>)
- ☐ **Римски колосеум** (<https://istorsvieњ.org/libraps/роман-цолоссеум/>)

Активности

1. На карти света означи места познатих археолошких локалитета које си истраживао и упиши њихова имена.
- 2.

2. Рад у малим групама

У групи одредите које археолошко налазиште у свету ћете истраживати. Направите мултимедијалну презентацију и представите је својим пријатељима. Разговарајте о својим утисцима о археолошким налазиштима.

3. Направи информативну књигу од археолошког налазишта које си виртуелно посетио. Шта је оставило највећи утисак на тебе? Напиши шта од тога желиш да ти кустос објасни приликом посете том археолошком локалитету.

4. На временској траци означи грађевине са светских археолошких налазишта по реду, према временском периоду када су изграђене, и распореди их почевши од најстарије грађевине.

Активирај твоје предзнање

Македонија има богату културну и историјску прошлост са преко 5.000 археолошких налазишта. Али требало би да буде много више. Сваки крај, сваки град је поносан на своју прошлост. На археолошким налазиштима пронађени су бројни остаци старих грађевина, цркава, манастира, џамија, фресака. Они говоре о

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

великој културној баштини наше земље. Многе зграде из прошлости су уништене земљотресима, пожарима и ратовима.

Данас многе од тих зграда из прошлости људи обнављају (поправљају) како би изгледали као некада.

У нашој земљи постоји много археолошких локалитета који датирају из прошлости.

Хераклеја, код Битоља; **Стоби**, код Неготина; **Кокино**, мегалитска³ опсерваторија код Куманова; Самоилова тврђава у Охриду је део археолошких налазишта у нашој земљи.

Активности

1. На следећим линковима, истражуј о археолошким налазиштима:

Кокино (<http://тоурс.рцку.орг.мк/еу/Кокино/>

Стоби (<http://македониафромабове.мк/стоби/>

Хераклеја (<http://битола.инфо/хераклеа-лснцестисбитола/>

Самоилова тврђава (<http://македониафромабове.мк/охрид/индеџ.хтм>

Запиши податке истраживања према следећим упутствима:

а) Опиши шта ти је остало у сећању, шта те највише привукло да посетиш то налазиште...

б) Ко је то изградио? Где се налази? Одакле потиче?

Рад у малим групама

2. Свака група припрема мултимедијалну презентацију за једно археолошко налазиште (Кокино, Стоби, Хераклеја и Самоилова тврђава) по избору чланова групе. Информације о овим археолошким налазиштима можете пронаћи на наведеним линковима и из друге литературе.

3. У бела поља упишите археолошко налазиште приказано на фотографији.

4. На карти наше земље означи места археолошких локалитета које си истраживао и упиши њихова имена.

³ Мегалит - велики праисторијски камен постаљен као споменик или део споменика

ТЕМА 3: ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА

5. Заједно са наставником посетите неко археолошко налазиште у нашој земљи и припремите извештај о посети.

-
-
-
-

Када је изграђен/-а?
Ко га је изградио?
Објасни његово значење.
Где се налази?

Ако желиш да више сазнаш...

Истражуј и прикупи податке о споменику културе који се налази у твом месту живљења.
Направи извештај према следећем плану:

1. Када је изграђен?
2. Објасните његово значење.
3. Где се налази?
4. Ко га је изградио?

Наслов на оригиналот: ИСТОРИЈА И ОПШТЕСТВО ЗА V ОДДЕЛЕНИЕ НА
ДЕВЕТГОДИШНО ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ
(МАТЕРИЈАЛИ ЗА УЧЕЊЕ)
ИСТОРИЈА И ДРУШТВО ЗА V РАЗРЕД
ДЕВЕТОГОДИШЊЕГ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА
МАТЕРИЈАЛИ ЗА УЧЕЊЕ

Издавач: Биро за развој образовања

Уредник: Абдулфета Фетаи

Автори:
Валентина Ангелковска
Жаклина Ристовска

Стручна подршка:
Рајмонда Незири, координатор
Илир Мемеди
Ирена Борисовска
мр Оливер Станојоски

Преведено са македонског језика:
Нена Ристић Костовска

Година издавања – 2024.

Место издавања – Скопје

Електронско издање

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:94(035)=163.41

373.3.016:316.3(035)=163.41

АНГЕЛКОВСКА, Валентина

Историја и друштво за V разред деветогодишњег основног образовања [Електронски извор] : (материјали за учење) / Валентина Ангелковска, Жаклина Ристовска ; [преведено са македонског језика Нена Ристић Костовска]. - Скопје : Биро за развој образовања, 2024

Начин на пристапување (URL):

<http s://brogovmk->

[my.sharepoint.com/:b:/g/personal/bro_macedonia_bro_gov_mk/EbF6Uzzy51VKp4LC66aUTLQBLdLASQomu5hyMU1r473WNQ?e=Hv1zNR](http s://brogovmk-my.sharepoint.com/:b:/g/personal/bro_macedonia_bro_gov_mk/EbF6Uzzy51VKp4LC66aUTLQBLdLASQomu5hyMU1r473WNQ?e=Hv1zNR).

- Текст во ПДФ формат, 121 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 05.06.2024

ISBN 978-608-206-177-1

1. Ристовска, Жаклина [автор]

COBISS.MK-ID 63871749